

KERESZTÉNY MAGVETŐ

Z UNITÁRIUS IRODALMI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

SZERKESZTIK:

DR. BORBÉLY ISTVÁN, DR. FERENCZY GÉZA,
DR. KISS ELEK ÉS VÁRI ALBERT

MINT SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

TARTALOM:

	Lap
— e. — : Előszó.	177
Zsinati meghívó.	182
A zsinati főtanács megnyitása.	
<i>Gyidó Béla</i> : Imádság.	183
<i>Dr. Ferenczy Géza</i> : Megnyitó beszéd.	184
Ferencz József-Emlékünnepély.	
I. Délelőtt a templomban.	
<i>Vári Albert</i> : Imádság.	187
<i>Dr. Kiss Elek</i> : Jézus útja az unitarizmus diadala. (Emlékbeszéd.)	190
II. Délután a városi Vigadóban.	
<i>Dr. Szent-Iványi József</i> : Megnyitó beszéd.	196
<i>Dr. Borbély István</i> : Ferencz József unitárius püspök emlékezete. (Emlékbeszéd.)	198
<i>Pálffy Márton</i> : Ferencz József unitárius püspök emlékezete. (Óda.)	208
A zsinati főtanács második napja.	
<i>A zsinati főtanács püspököt választ.</i>	212
<i>Dr. Ferenczy Géza</i> főgondnok üdvözlő a főpásztort.	212
<i>Dr. Boros György</i> püspök székfoglaló beszéde.	213
<i>Zsinati istentisztelet a tordai unitárius templomban.</i>	
<i>Dr. Boros György</i> : Imádság.	215
<i>Dr. Boros György</i> : Zsinati beszéd.	216
<i>Halmágyi János</i> : Úrvacsorai agenda.	220
<i>Zsinati istentisztelet a tordai unitárius kollégium udvarán.</i>	
<i>Balázs András</i> : Imádság.	226
<i>Balázs András</i> : Ez a hely szent föld... (Zsinati beszéd.)	227
<i>Végh Benjámín</i> : Úrvacsorai agenda.	231
A zsinati főtanács bezárása.	
<i>Dr. Ferenczy Géza</i> főgondnoknak zsinatzáró beszéde.	235
<i>Gyidó Béla</i> : Zsinatot bezáró ima.	236
A püspökválasztást tudomásul vevő miniszteri leirat.	
<i>Dr. Boros György</i> : Önéletrajz.	237
	238

KERESZTÉNY MAGVETŐ

megjelenik minden két hónapban egyszer, legkevesebb
3 iv tartalommal.

FŐMUNKATÁRSÁK :

BENCZÉDI PÁL, KAUNTNÉ ENGEL ELLA, KELEMEN
LAJOS, KERESZTESI DÉNES, KOVÁCS LAJOS,
LŐFI ÖDÖN, PÉTER LAJOS ÉS
DR. VARGA BÉLA.

A KERESZTÉNY MAGVETŐ a szabadelvű kereszténység szolgálatában áll. Célja: a tiszta keresztény theizmus magasztos eszméit a jelen kor különböző gondolatáramlatai közt fenntartani s emellett szolgálni azoknak az érdekeknek is, melyek az egyház s különösen az unitárius és más szabadelvű egyházak életére történelmi vagy gyakorlati szempontból vonatkoznak.

Évcre közöl hit, bölceleti és történelmi tanulmányokat, értekezéseket, szépirodalmi munkákat s másnemű dolgozatokat s azonkívül az oktatás- és nevelésügynek is tért szentel: az egyházi és oktatásügyi nevezetesebb mozgalmakat figyelemmel kíséri.

Előfizetési ára egész évre: 200 lej. Pártoló-díj egész évre: 250 lej, mely összeg Hadházy Sándor egyházi pénztárnok, az U. I. T. pénztárnoka címére küldendő (Cluj—Kolozsvár, Unitárius Kollégium). Az Unitárius Irodalmi Társaság alapító tagjai félárban kapják a folyóiratot.

KERESZTÉNY MAGVETŐ

LX. ÉVF.

1928. MÁJUS—AUGUSZTUS 3—4. FÜZET.

ELŐSZÓ.

A Keresztény Magvető jelen füzetét egészen az 1928. május 19-én és 20-án tartott zsinatnak szenteltük, amely gyűlés Egyházunk történetének korszakos jelentőségű eseménye volt: emlékoszlopot emeltünk benne néhai Ferencz József püspökünknek s az élet természetes rendje szerint a megüresedett helyre megválasztottuk az új főpásztort. Így a tordai zsinat egyszerre volt korszakzáró és korszaknyitó.

Folyóiratunk e kettős nagy eseményt örökíti meg hiteles szövegű beszédeiben és felolvasásaiban. A részletes eseményeket a *Zsinati jegyzőkönyv* tartalmazza. Azokat tehát itt nem fogjuk előadni.

*

Az alábbiakban bevezetésül csupán azon benyomásokról adunk számot, amelyeket zsinatunk után mintegy tanulságul feljegyezni szükségesnek tartottunk.

*

Zsinatot tartottunk május 19. és 20-án, püspökválasztó zsinatot. Tordán tartottuk meg, a vallás- és gondolat-szabadságnak e történelmi multtal felékesített igazi otthonában, nagy Dávid Ferencünknek fénylővé magasztosult városában. Vágyó lelkünk eddig is gyakran időzött a tordai történelmi emlékeinknél, szabad gondolkozásunk vissza-visszatért ez ősforráshoz. Itt gyűjtöttük az erőt a hitünkbeni megerősödéshez, az érette való tűréshez, itt erősödtünk meg abban a hitben, hogy az igazság az akadályok özönén is, ha lassan is, de áttör s végül mégis diadalt arat, mert hisz „a hit Isten ajándéka“. Azonban vágyakozásunk, várakozásunk, reményünk, hitünk csak most erősödött bizalommmá, most, midőn a nagy Dávid Ferencünk átszellemült egyéniségének széttárt karja; nemes feje-

delmünknek, János Zsigmondnak a felvilágosodottság tudatától áthatott jövőbenező figyelő tekintete, e megelevenedett történelmi emlékek, ezeknek átérzése, tisztult levegője áthatott és újra teremtett minket is, a püspökválasztásra összesereglett mai unitárius utódokat.

*

Zsinatunk napjait előzőleg meghasonlásról, bomlasztó törekvésekről szólottak a hírek, napilapokban és közlönyökben jelentek meg kedélyeket izgató nyilatkozatok. Az egyenetlenkedés szelleme kacérkodott, a féknélküli temperamentum száguldani törekedett s mindez a hagyományos unitárius egység lomtárba kerülését jövendölte.

S ime!, alig jelentünk meg egyházalapító nagy elődeink emlékénel, alig szoritottuk újra egymás testvéries kezét, alig tekintettünk egymásnak szeretetet sugárzó szemébe, az élő hit újra megelevenedett s az unitarizmus történelmi multjához híven és a reá néző jövőhöz méltóan, testvéries egyhangúsággal nyilatkozott meg.

*

Az az egy-, egy szavazat, mely az egyhangúságon felül jeleseinke leadatott, nemcsak minősít, de figyelmeztet is. Minősít a köz szempontjából; és figyelmeztető a szavazatot nyerők részére. A köz érdeklődéssel viseltetik tevékenységük iránt s vár tőlük; s egyben figyelmeztetés arra, hogy éber figyelemmel nézzük további fejlődésüket.

Dr. Ferenczy Géza, zsinati főtanácsunk elnöke, zsinati megnyitójában midőn az egyházfői állás kiválóságát jellemezte, azt mondotta: „*a hozzáfűzött kívánalmak nem állanak meg sem a tudomány határánál, sem a jövőbe látás mélységénél, sem a kormányzási képesség nagyságánál, sem a bölcsesség sziklaormánál, hanem mindezeket s ezeken felül még az együttérző szívet, a nemesen gondolkozó lelket s a tiszta palástot is igényelik.*”

E megállapításhoz még csak azt fűzhetjük: „nem azért imádkozom, hogy tökéletes legyek, hanem, hogy azt megközelítsem“.

*

Előrelátásnak bizonyult főgondnokainknak azon ténye, hogy zsinati megnyilatkozásunk előtt egyházi tanácsos afiait bizalmas

értekezletre összehívták. A tordai történelmi emlékek hatása alatti megújulás mellett ez a nemesen vezetett előértekezlet eredményezte a hagyományos unitárius egységnek ily felemelő hatású megnyilatkozását. Felemelőleg nem az egyéni nyilatkozatok, hanem a beszélő tények hatnak. Hiba az egységes hatást mellékmozzanatokkal zavarni.

*

Választott püspökünk terembe léptét szünni nem akaró üdvözet és tomboló örömyilvánítás fogadta. Nem bántjuk meg szeretett püspökünket, ha azon nézetünknek adunk kifejezést, hogy az örömmnek e tomboló megnyilvánulása nemcsak személyének, de még inkább unitarizmusunk hagyományos egysége megnyilatkozásának zólott. Eltűntek az aggodalmak, megszűntek az ellentétek, megtaláltuk újra önmagunkat s az e feletti örömyünk tört ki s tomboló zszannában nyilatkozott meg.

*

Nemcsak tordai hittestvéreink, s nemcsak Torda összes lakósága faj- és felekezetkülömbőség nélkül, hanem az állami és törvényhozási tisztviselők is a legnagyobb megértést és méltánylást nuszították zsinatunk és annak tagjai iránt. Nyújtsuk elismerésünket hálás köszönetünket érette, mit elnökünk a zsinatot bezáró beszédben kifejezésre is juttatott. A testvéries megértés talán még benségesebb lehetett volna, ha az állami hivatalok illustris reprezentatsai szép, tartalmas és testvéries nyilatkozataikat nemcsak államunk elvén, hanem magyarul is mondják.

A magunk részére azonban át kell látnunk, hogy nekünk is adatunk, s különösen egyházi hivatalt betöltő tisztviselőinknek yenesen hivatása az állam nyelvének annyira elsajátítása, hogy egymás meg nem értése még egy üdvözlő beszéd tartamára ulólag is elkerülhető lehessen.

*

Zsinatunkon tanácsos afiainak imponáló sokasága jelent meg, 3 szavazat adatott le. Ily jelentős számmal a multakban nem ilkoztunk. Ez az egyházunk élete iránti általános érdeklődésnek

kiáltó bizonyágtétele. Mondjunk meleg üdvözetet érte. Örömmel és megnyugvással állapíthatjuk meg, hogy zsinatunk lefolyása külsőségeiben is nemesen egyszerű, komoly, méltóságteljes és felemelő hatású volt. Dr. Ferenczy Géza elnökünk jogosultan hangsúlyozta zsinatot bezáró beszédében, hogy *„mely tisztelettel hajol meg az előtt a minden elismerésre érdemesült unitárius öntudat és komoly megfontolt magaviselet és eljárás előtt, melyet zsinati főtanácsunk és annak minden egyes tagja történelmi jelentőségű üléseink során tanusított“*.

*

Mint említettük, a zsinati események részletes leírása a *Zsinati jegyzőkönyvben* lesz olvasható. Itt tehát azoknak ismertetését elhagyjuk. Meg kell azonban említenünk néhányat a zsinat legfőbb tanulásaiból.

1. Egyházunk sorsa közügy s midőn valaki egyetemes egyházi kötelesség teljesítésére vállalkozik, az egész Egyházat találja maga mellett vagy maga ellen. Ezzel a ténnyel mindenki számoljon. Mert — megmutattuk azt most is — mi közügyben nem ismerünk más szempontot a közérdeknél.

2. Egyházunk történeti Egyház. Útait évszázadok hagyományai jelölték ki. Napjaink hullámozó eseményei közben az Egyház útja nyugodt, egyenes és biztos. Ki rá lép, messzire mehet rajta, mert a Szentlélek vezérli és az út másik végén Isten várja. Ez a biztos út a mi Egyházunk erőssége. Ez a mi történetiségünknek semmive nem pótolható örök értéke. Öröködjének a vigyázók éber figyelemmel a szent örökség felett!

3. Az egész világ szeme rajtunk. Ezért mindenki — nagy és kicsi egyaránt — jól fontolja meg minden szavát és minden tettét. Ne higgye senki, hogy egy léha szó, egy gondatlan cselekedet — elcsúszik és nem veszik észre. Az egész világ szeme rajtunk. Míg egy pillanatig sem vagyunk magunkra. Vigyázzon magára az is akít a közbizalom nem hívott el közkötelesség teljesítésére. De százszorososan vigyázzon szavára és tetteire az, akít a közbizalom megtisztelt. Mert minden beszédével és minden dolgával a köznel árt vagy használ. Jaj annak, aki visszaél a közbizalommal!

4. A zsinat előértekezetlén szó esett a fiatal és az öreg munkaképességéről. Örömmel hallgattuk a felszólalásokat. S a sol és szép beszéd alatt az a benyomásunk támadt, hogy a munkában

nincs fiatal és nincs öreg, hanem van munkabíró és munkaképtelen. A munkában nem singgel mérik az embert, hanem képességgel. A munkában sem a fiatalság, sem az öregség nem privilegium és nem akadály. A képesség itt minden.

5. A munkában, igen a munkában. A zsinat impozáns külsőségek és emelkedett lelki hangulat után beveződött. Az ünnepnapok elmúltak. A választás megtörtént, az eredmény mindenkit jólesőleg megnyugtatott. De a valódi, a végleges megnyugvás még hátra van. Mert a munka, az igazi munka még csak ezután következik. Ferencz József püspök örökét betölteni pusztán a választás ténye még nem elég. Ahhoz, hogy a nagy multnak meg legyen a történeti folytonossága, a Ferencz Józseféhez méltó nagy életáldozat szükséges. Hisszük, hogy új püspökünknek fiatalos lelkesedése és öreg bölcsessége a főpásztori munkában mindenben igazolni fogja a zsinatnak irányában megnyilatkozott egyhangú bizalmát. Istennek megvilágosító Szentlelke legyen és maradjon vele-mindenkor és mindenhol!

6. Főgondnokainknak és egyházi vezetőinknek mondjunk ehelyről is elismerő köszönetet a zsinat magas színvonalú, minden vonatkozásban impozáns lefolyásáért. Tordai gyűlésünk mindenkit megpróbált. Örömmel állapítjuk meg, hogy Egyházunk vezetősége a próbát nemesen kiállotta. Ez a legbiztosabb garancia a jövőre vonatkozólag. Ahol annyi higgadtság, körültekintés és megfontolás van, ott a véletlen szeszélyétől nincs mit félnünk! Ott a jövő biztosítva van.

—e—

Sz.: 729--1928.

MEGHIVÓ.

A Magyar Unitárius Egyház Zsinati Főtanácsának folyó évi május hó 19-én és 20-án a tordai egyházközségben a néhai Ferenc József püspök emlékünnepélyével kapcsolatban tartandó

KÖZGYŰLÉSÉRE

egyházi tanácsos atyánkfíat tisztelettel meghívjuk.

A Magyar Unitárius Egyház Képviselő Tanácsának Cluj-Kolozsvárt 1928. évi április hó 13-án tartott üléséből.

Dr. Ferenczy Géza,
elnök, főgondnok.

Dr. Mikó Lőrinc,
titkár.

TÁRGYSOROZAT:

I. Május hó 19-én:

1. A Zsinati Főtanács megnyitása délelőtt 9 órakor.
2. Egyházi közügyigazgató imája.
3. A Zsinati Főtanács megalakulása.
4. Uj főtanácsi tagok eskütétele.
5. Tárgysorozat megállapítása.
6. Balázs András székelyudvarhelykörü esperes állásában megerősítése.
7. Barabás András székelyudvarhelykörü és Dr. Vernes István felső-fehérekörü felügyelő gondnokok állásukban megerősítése.
8. Istentisztelet néhai Ferencz József püspök úr emlékére. Imát mond Vári Albert kollégiumi vallástanár; egyházi beszédet tart Dr. Kiss Elek theol. akadémiai dékán.
9. Délután 6 órakor Ferencz József-emlékünnepély: a) A tordai egyházközség Dávid Ferenc-vegyeskarának éneke. b) Elnöki megnyitót mond Dr. Szent-Iványi József főgondnok. c) Emlékbeszédet tart Dr. Borbély István kollégiumi igazgató. d) A tordai filharmonikus zenekar zenezámá. e) Óda. Irta és előadja Pálffy Márton tanár. f) A Tordai Dalkör éneke.

II. Május hó 20-án délelőtt 9 órakor a Zsinati Főtanácsi ülés folytatása:

10. Püspökválasztás.
11. Zsinati istentisztelet, urvacsoraosztással. Imát és beszédet mond a püspök, urvacsorai ágendát Halmágyi János maroskörü esperes. Ugyanakkor a szabad ég alatt tartandó istentiszteleten prédikál Balázs András székelyudvarhelykörü esperes, ágendál Végh Benjámín háromszékkörü esperes.
12. Zsinati Főtanács bezárása.

A ZSINATI FŐTANÁCS MEGNYÍTÁSA.

Imádság.

Mondotta: Gvidó Béla egyházi közügyigazgató, esperes-lelkész.

Isten, jó Atyánk! Szívünk első dobbanása, lelkünk szárnyaló gondolata munkánk kezdetén, kötelességünk teljesítésénél, elhivatásunk betöltésénél mindig a tied volt, . . . legyen tied most is. Hálaadással áldozunk, bizó hittel, éltető reménységgel imádkozunk, szent tisztelettel, vallásos áhítattal magasztalunk.

Hálaadással dicsőítünk, hogy lelked isteni erejét oly sokszor töltötted ki reánk s vezéreltél nehéz küzdelmeinkben, bátorítottál erős megpróbáltatásainkban, megtartottál szenvedéseink között s boldogítottál hitbéli cselekedeteinkben és békés munkálkodásainkban. Érezzük édes atyai hatalmadnak ezekben megnyilvánulását most is, midőn egység hívő néped küldöttei egybegyűltünk erre az ősi helyre, hogy itt, hol a hitszabadság lángja annyi dicsőséggel ragyogott fel: hitünk dolgaiban alkotó és cselekvő munkát végezzünk. S szent vallásunk halhatatlan alapítója nyomdokaiba vezért, főpásztort választunk, az arra hivatott egyenlők közül. Szent lelked ereje vezérelt fel a nagy napra, erre az ünnepi magaslatra, hogy építsünk és erősödjünk. . . . Oh az építők hiában is építenék a várost, ha te nem lennél ott áldó segedelmeddel. . . . Azért emelj hát magadhoz Uram, s add értésünkre most is, hogy te Atyánk vagy s mi a Te gyermekeid vagyunk, hogy testvérszívünk egybeforrjon, testvérlelkünk együtt gondolkozzék s elhatározásunk, akaratörök együtt nyilatkozzék meg.

Atyánk vagy, világosságunk szent atyja! Adj világosságot a mi értelmünknek, hogy válasszunk magunk között vetélkedésre való dolgot; hogy láthassuk, mi legyen a legjobb és a szerint cselekedjünk.

Szeretnek vagy örök forrása! Oh hát lakozzunk mi is szeretetben, hogy neked igaz gyermekeid s Jézusunknak hű követői legyünk mind halálíg.

Hitünk Istene vagy! Taníts hithűségre, hogy őseinktől nyert

jogaink s nem egyszer életünkkel és vérünkkel pecsételt eszméink mellett bizó hittel álljunk rendíthetlentül, ha élnünk avagy halnunk is kell.

Küzdelemre hívtál! Tudjuk, hogy a nemes harcot oly sokszor meg kell harcolnunk! Mint a Jézus Krisztusnak jó vitézei, hadd tusakodjunk, viaskodjunk hát most is. Fegyverünk a béke és megértés legyen, hogy diadalt köztünk mindig a hosszútűrő szeretet arasson!

Emlékezet s remény termékenyíti meg a jelent. Multunk gazdag emlékekben. Jövünk legyen reményteljes, biztató, hogy el ne csüggedjünk, szét ne húzzunk, össze ne omoljunk. Bizva bízunk s egyek legyünk, hogy erősek lehessünk!

Bölcs vezér vegye majd kezébe a pásztorbotot s hű nyáj, szent sereg kövesse a boldogságra vezérlő irányzatot.

Ezekben tedd áldásossá most is egybegyülésünket, zsinati főtanácsunkat, annak végzéseit, határozatait és alkotásait.

Adj mély belátást a tanácskozásban előlülőknek és a tanácskozóknak egyaránt, hogy együtt és egyenlő akarattal építsünk gyönyörűséges dolgokat a helyeken, hol örök lett az ige: a hit Isten ajándéka! hol megszentelést nyert az eszme: nincs más Isten, hanem csak egy. Lüktesen szívünkben, lelkünkben, testünkben az éltető erő: áldott az Úr, a mi Istenünk! Őt imádja kicsiny seregünk most és mindörökké. Amen.

Dr. Ferenczy Géza főgondnoknak zsinat-megnyitó beszéde.

Méltóságos és Főtisztelendő Zsinati Főtanács!

Atyafiságos meleg szeretettel köszöntöm zsinati főtanácsunknak egybegyült tagjait, kiket unitárizmusunknak ez ősi otthonába — Torda városába — hívtunk egybe zsinati főtanácsi ülésre, hogy azon törvények által biztosított alkotmányunk alapján egyházi törvényhozási és önkormányzati jogainkat gyakoroljuk.

Zsinatot hívtunk össze. Tettük nemcsak azért, mert ősi gyakorlatunk szerint az egyházfőt mindig zsinaton választották, de tettük azért is, mert szükségét éreztük annak, hogy e történelmileg felavatott hellyel s az itt lakó testvéreinkkel minél közvetlenebbül

s minél szélesebb körben érintkezessünk. Kétségtelen tény ugyanis, hogy az írásbani érintkezés, legyen az bármennyire szívhez szóló és szívből jövő, nem pótolhatja a szeretettel simogató tekintetet, a némán is beszélő meleg kézzszorítást, a nemes érzelmeket lehelő előszót, a meggyőződés által szorgalmazott cselekvésre buzdítást.

Minthogy pedig nekünk úgy a féltékenyen őrzött jogaink védelmében, mint tovább fejlődésünk lehető biztosítása érdekében nemcsak egyesült erőre, hanem teljes egyetértésre s azonos cselekvésre van szükségünk, — úgy találjuk, hogy zsinati gyülekezéseink tekintetében a régi gyakorlatot helyreállítani jól felfogott hivatásunk. Jeleni tényünket kérem e tekintetben is bevezetőnek minősíteni.

Súlyos csapás érte egyházunkat ez év február 19-én. Nagy püspökünket — Ferencz Józsefet — veszítettük el. Nincs terem történelmű jelentőségű egyéniségével, áldásos tevékenységével, el nem muló érdemeivel ezuttal foglalkozni, tettük ezt eddig is s tenni fogjuk a mai nap délután tartandó emlékünnepevényünkön. De mivel elvesztése óta első alkalommal ült össze egyházi főtanácsunk, iavasolom, hogy elvesztett nagy püspökünk történelmi nagysága iránti hálás kegyeletüknek s elvesztése feletti mélységes fájdalomnak pár pillanatnyi felállással és pár pillanatnyi magunkba szállással adjunk kifejezést. *(A zsinat feláll s pár percig néma kegyelettel áldoz a nagy halott emlékének.)*

Az élet rohanó folyása, az élethez tapadó igények ezernyi követelménye nem tűri a fájdalmak súlya alatti összeroppanást. A földre hullott kidőlt óriás tölgynek földre dőlt törzse még el se korhadott s már a gyökérzetnél megindult az új hajtás. A természet törvénye azt tanítja, hogy nincs megállás. És a természet törvényeivel szemben nincs ellenállás. Nagy fájdalmaink súlya alatt gondoskodnunk kell arról, hogy üresen maradott püspöki székünk betöltessék. Tárgysorozatunkon szerepel a választás megejtése.

Kimagasló jelentőségű az egyházfő állása. Az egyházfőhöz fűzött kívánalmak nem állanak meg sem a tudomány határánál, sem a jövőbe látás mélységénél, sem a kormányozási képesség nagyságánál, sem a bölcsesség sziklaormánál, hanem mindezeket és ezeken felül még az együttérző szívet, a nemesen gondolkozó lelket s a hófehér palástot is követeli.

Mindezen tereken tőle a lehető legnagyobb tökélyt igényelik és pedig nem egy, hanem összes vonatkozásokban. Ezért fontos választása és kiválasztása.

E kiváló fontosságára tekintettel tűztük jóformán csak a püs-

pökválasztást zsinati főtanácsunk napirendjére. Valahogy úgy rendezte a természet ura, hogy midőn a nap süt, elhomályosul minden más fény s úgy találjuk, hogy nekünk a természet törvényeivel összhangban működni — isteni hivatásunk.

Midőn ezt tettük, tisztában voltunk azzal, hogy a folyó évben egy második főtanácsi ülés tartása is szükségessé fog válni; tisztában voltunk s tudjuk, hogy annak költségei súlyosan terhelik főtanácsi ülésünk tagjait, hisz a kormányhatalom még a kedvezményes vasuti utazás lehetőségét sem biztosította, még sem tehetünk másként, mert az új állami kultusztörvény nem engedi a püspökválasztás alakszerűségeinek ugyanazon főtanácsban való befejezhetését.

Megnyugvást kell találjunk abban a tudatban, hogyha a mai korban születünk s e kor óriási terheinek viselését osztályrészünkké juttatta a Mennybeli Atya, azt viselnünk kell.

Bízunk abban, hogy Ő nyújt erőt és segédelmet e terhek elviselésére is.

A püspökválasztásunk ténye meglehetősen izgalmat keltett hiveink tömegében. Nem csodálkozhatunk ezen. Az isteni gondviselés eddig megkímélte a mai unitárius nemzedéket egy püspökválasztás izgalmaiktól. Előttünk tehát nemcsak ujdonság ez, hanem egyházunk fejlődése egyik alapjának kapunyitója is. Ha tehát a választás előkészítésében zökkenőt észleltek volna is zsinati főtanácsunk tagjai, úgy azt kérem a járatlanság tapogatózásának minősíteni.

Másfelől engedjék meg, hogy figyelmükbe ajánljam, hogy eljárásunk mikéntjét itthon nemcsak a más hitfelekezetek, hanem az állami hatóságok is, külföldön pedig: a közelben és távolban lakó, a hegyeken és tengereken túli unitárius hittestvéreink is éber figyelemmel kísérik.

Kérem azért a hitünkhöz és fajunkhoz méltó higgadt, komoly és megfontolt eljárást, kérem főtanácsunk tagjaitól a minden személyeskedéstől tartózkodó bírálatot és cselekvést.

Kivánok munkálkodásunkra sikert s kérem tevékenységünkre egyetlen Istenünknek segédelmét és áldását.

Ismételten is szívem egész szeretetével köszöntöm zsinati főtanácsunknak minden egyes tagját s ezzel zsinati ülésünket megnyitom.

FERENCZ JÓZSEF-EMLEKÜNNEPÉLY.

I.

— Délelőtt a templomban. —

Imádság.

Mondotta : Vári Albert vallástanár.

Gondviselő Istenünk! Szerető jó Atyánk! Mint az első tanítványok Jeruzsálemben a Mester eltávozása után árvaságuk és elhagyatottságuk érzetében, csüggedten, de mégis bizva, leverten, de semeiket az égre emelve imádkoztak: úgy keresünk mi is tégedet eme drága történelmi emlékekkel megszentelt városban az emlékezés és a remény, az aggodás és a bizalom, a töprengés és a hit kettős érzelmei között. Mi is láttuk eltávozni körülünkől a mi Mesterünket, aki ez élet sivatag pusztaságain világító szövétnekünk volt; akiből úgy táplálkozott a mi lelkünk, mint a szőlővesszők a szőlőtőkéből; aki körül olyan biztonságban éreztük magunkat, mint a nyáj a jó pásztor körül; aki nekünk az út, élet és igazság volt; aki nemcsak benn az egyházban vezetett, hanem kifelé is megtestesítője volt szent vallásunk igazságainak és evangéliumi egyszerűségének. Óh, miként gerjedezett mindig szívünk, amikor hallhattuk ékesen szóló ajkairól az életnek beszédeit s követhettük prófétai lelkének bölcs tanácsait. És amidőn lehanyatlott a kéz, mely 52 éven keresztül biztosan vezetett az élet különböző áramlatai között; amidőn elnémultak az ajkak, amelyekről, mint az édes méz, úgy folytak az evangélium igéi; amidőn végképpen lecsukódtak a szemek, amelyeknek éber virrasztása mellett olyan nagy bátorságban éreztük magunkat: óh milyen nagy üresség, milyen pótolhatatlannak látszó hiányosság támadt körülöttünk és lelkünkben! Csüggedten és megtörve, szívünkben bánattal, szemünkben könnyekkel réztük most a nyitott sirt, majd reménységgel tekintettünk fel az égre. De nem volt akaratumknak bátorsága s hitünknek ereje. Földhöz

szegzett lábakkal vártuk óh Uram, a te szódat és gondviselő kezede-
nek intését. Te, miként hajdan a tanítványoknak, nekünk is szólot-
tál: „Férfiak, mit álltok itt, nézván a mennybe?“

Miként kezdetben teremő erődnek „legyen“ szavára világos-
ság lett a földön: úgy a mi lelkünkben is a csüggedés, a bánat
és lemondás helyébe egy új világ: a hitnek világa költözött. Ez
új világ fényénél látunk tégedet óh nagy Isten, mint egyetlen Urát
és Istenét a mi Atyáinknak, akiket megfoghatatlan bölcseséggel
vezettél egy szép és küzdelmes történelmen keresztül; akiket meg-
áldottál most a türelemnek és lemondásnak, majd a bátorságnak
és cselekvésnek lelkével, hogy vész és vihar között bizton vezese-
sék az egyház hajóját az óhajtott cél felé. Látunk tégedet, aki
mint a történelmennek örökkön élő lelke, ott voltál, amidőn e nemes
város falai között elhangzott a prófétaí szóat: „a hit Isten aján-
déma s azért mindenki azt a vallást kövesse, amelyet akar“. Ott
voltál akkor, amikor a szabadságért küzdött hős lélekbörtöne falára
írta a jós ígéket: „Semmi sem fogja az igazságot útjában feltar-
tóztatni“. Amikor pedig az elfogultság és türelmetlenség viharai
ostromolták megfogyatkozott néped hajóját: akkor is ott voltál,
mint ébren örködő atyai szem és kéz, hogy a veszély idején védő
szárnyaidat kiterjeszd az üldözött egyház felett. Amikor pedig
a lezajlott százados viharok után tisztulni kezdett a láthatár s a
haragos fellegek elültével felragyogott a reményt és békét hirdető
szivárvány: akkor ismét a te nevedben és segítségeddel éppen
ebben a templomban és ezen a szószéken bontották ki apostolaid
a hitszabadság régen behajtott lobogóját.

Látunk tégedet a multak történelmében óh örök Isten, de itt
és e pillanatban is szivünk dobogásában, lelkünk ihletésében hall-
juk lágyan zengő atyai szavaidat: „Hát én nem adtam volt nek-
tek azt a bölcs vezért, aki népeknek világossága és reménysége
vala, akire, amíg élt, büszkeséggel tekintettek s halála után a hála
és kegyelet érzelmei között emlékeztek? A gyöngé és törekeny
testet nem én ruháztam-e fel az erős és nagy lélekkel, hogy egy
emberöltőn keresztül vezéreték és világosságotok lehessen?“

Bízató és bátorító szavadra gyermeki alázatossággal hajtjuk
meg magunkat előtted s kegyeletünk mellett hálaünk mélységes érze-
sével áldozunk előtted. Hálásan ismerjük el, hogy te küldötted
volt nekünk őt s te áldottad meg a Mózes próféta vezéri talen-
tuma mellett a Salamon király bölcsességével, az Áron ékesszólá-
sával, a Dávid vallásosságával, a József kegyességével és a pát-

riárlák hosszú életével. A te erőd, hatalmad és nagyságod dicsőült meg benne, hogy legyen köztünk fénlő szövétnék, országodat építő apostol s most bűnbánatra hívó, majd reményt, vigasztalódást adó és tetterre serkentő próféta.

Még fr. ss a hant sírja fölött. Még nem gyógyultak be a veszteség fájalmától vérző sziveink, de azért az élet int, az ő szeleme és végrendelete parancsol, hogy tovább haladjunk s egyházunk hajóját tovább vezessük a cél felé s mennél nehezebb az időknék járása, mennél kedvezőtlenebbek a külső szelek, annál több figyelemmel, körültekintéssel és megfontolással kormányozzuk azt. Oh te, aki válságos időkben mindig ott voltál, te mutasd meg jó Atyánk, hogy kit állítsunk az élre, kinek kezébe adjuk a kormányt és azt a drága lobogót, amelyet őseink, ha vihartól tépetten is, de mindig fenn hordoztak. Amiként elküldötted az első tanítványokra a reményt, vigasztalást adó, az értelmet világosító és bátor tettekre sarkaló szentleket, úgy hasson át minket is az a sebes szél zúgásához hasonló zendülés, hogy annak áldott ihletésére költözzék belénk az erős hitnek és törhetetlen bátorságnak, az együttérzésnek és együttakarásnak lelke; hogy a fájdalmas emlékü nagypéntek után jöjjön el a munkára serkentő pünköst ünnepe.

Szent és drága örökséget bízál reánk jó Atyánk. Segélj, hogy ez örökségre méltóknak bizonyuljunk. Azt könnyelműen el ne tékozoljuk, meggondolatlanul kockára ne tegyük s e világ hiábavalóságai által megrontani ne engedjük, hanem mint hűséges örökösök sáfárkodjunk isteni akaratod és Jézus tanításai szerint. Az óbort új tömlőkbe töltve, a régi igazságokat az újkor igaz értékeivel meggazdagítva adjuk át utódainknak. Ebben a szent munkában igaz lélekkel vegyen részt a kicsiny és a nagy, az ifjú és az öreg, a férfi és a nő. Aki első akar lenni közöttünk, az legyen a többinek szolgálója; mert az embernek fia sem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem, hogy ő szolgáljon másoknak. Ne csak hangozzék, hanem mint kovász, járja át a lelkeket s irányítsa cselekedeteinket ama jézusi nagy parancsolat: „Arról ismernek meg titeket, hogy az én tanítványaim vagytok, ha egymást szeretitek“.

Te voltál óh egyetlen igaz Isten! népednek őrző pásztora a lefolyt századok viszontagságai és megpróbáltatásai között. Soha el nem fáradó gondviseléssel te védelmezted akkor, amikor ellenségei „erővel, fegyverrel, csalárdsággal és minden nagy hatalmassággal“ ellene támadtak. Most is csak egyedül reád nézünk hitünk és bizalmunk szemével; mert a körülöttünk levő nagy

bizonytalanságban egyedül a te lényed és gondviselésed az egyetlen bizonyosság. Hogy mit hoz reánk a jövő, azt mi nem tudhatjuk. De bármi jöjjön, csak te légy velünk, mert ahol te vagy, ott nem árt fegyver, börtön, halál, sőt szebb jövőt talál az üldözött egyház. Ezt a szebb jövőt hozd el reánk jó Atyánk, hogy lelki Sionunk megvigasztaltassék, hogy kapuinkon és kerítéseinken belől a béke és testvériség, a szeretet és megértés angyalai csókolgassák egyik a mást. Amen.

Jézus útja az unitarizmus diadalma.

(Emlékezés.)

Mondotta: **Dr. Kiss Elek** theol. akad. dékán.

Alapige: Mt. V. 13. 14.

A leírás szerint Jézus megkeresztelemkor a kék égről lemosolygott a nap s örömmel szólt az Úr: Ez az én szerelmes fiam, kiben nekem kedvem telik.

Ilyen lehetett a tordai jelenet is 360 év előtt, mikor Isten Dávid Ferenc, kedves fia által tudtul adta a világnak, hogy a hit és vallás dolgaiban is szabad a lelkiismeret. Beragyogott a nap s megaranyozta homlokát a mártírsorsú nagy prófétának, ki lelki élményein át Isten ihletétől vezetve, kitermelte önmagából az igazi unitarizmus fundamentumát: a keresztényi szeretet által irányított lelkiismereti szabadságot.

Negyedfélszáz év után csodálatosképen újból Tordán bontogatja szárnyát a meggyötört lelkiismeret s vagy temetkezni jött haza a D. F.-féle szabadszelleme unitarizmus, vagy pedig, hogy Antheusként új erőt merítsen a termékeny anyaföld kebeléből. Szokás, hogy elvéhédhét hősök halálukat sejtve, visszatérnek gyermekkori kedves helyeikre s otthon nyugodtabban várják a véget s könnyebben hajtják fejeiket örök pihenőre.

Az is szokás azonban, hogy romlatlan lelkű emberek szülői házuknak táján új energiát nyernek további küzdelmeikben s szívük és lelkük megtisztulva és megerősödvé, otthon nyerik az ihletet és a lendületet új magasságok megvívására.

Örömmel látom kedves arcotokat, drága Testvéreim! s kiragyogni

vélem abból a nemes kegyeletet, mit néhai Ferencz József nagy püspökünk alakja iránt éreztek s a soha el nem hervadó reménységet az egyszer valósággá vált unitárizmus szebb jövőjét, nagy hivatását illetőleg. A ti szemetek, a ti lelketek nem a koporsó gyászos deszkáját kutatja s nem temetkezni vágyik, hanem az élet lehetőségek mezejére tekint s még e nehéz és sok tekintetben szomorú világban is becsületesen és nekilendülve élni akar.

Rátok tekintve s elgondolkodva dicső multunkon, csakugyan szeretné a nemesebben érező szív, az áhítatos vallásos lélek azt tudni s úgy hinni, hogy ti vagytok a földnek savai s ti vagytok e világ világossága.

Kedves templomi gyülekezet, kik közlről és távolról idejöttetek s kik a ti lelketek drága értékével különböző fajú és válású egyénekként imádjátok a magasságos Istent s kik mindannyian gyermekei vagytok a szerető mennyei Atyának, ne vegyétek hivalkodásnak a mai szent napon, eme ragyogó alkalomkor sem az ide összesereglett unitáriusoktól, sem tőlem, az Úr-Isten szerény és alázatos szolgájától, ha túláradó érzéssel beszélünk s beszélek magam is az unitárizmusról s annak magasztos hivatásáról; ha különösen meleg szavakkal emlékezem meg nemrégén elhunyt nagy püspökünkről és áldom az Istent, hogy őt a mi ügyünknek adta, szentelte.

Mai hangulatunk, lelkünk reménye, szívünk érzésvilága előnkbe varázsolja a Hegyibeszédnek gyönyörű jelenetét s amint meg-elevenedik előttünk a multnak története, gyermeki szívvel csüngünk azon.

Mert hiszen igaz, hogy borzalmas sokszor az élet tragédiája s elszorul szívünk a rettentő események hatása alatt; de ti kedves Afiai, drága keresztény unitárius testvéreim! hagyjátok el ma a bánatot, a csüggedést, a lemondást s üzzétek el lelketekből az irigységet és a haragot és mint Istennek igaz gyermekei, legalább ma, eme nagy ünnepen ártatlan szívvel nézzétek őt!

Az ember Jézus, a názéreti Mester, az embertestvériségnek profétája, az Istenországának nagy apostola fenn van a hegyen... Vele vannak tanítványai s hallgatja őt egy lelkileg szomjazó sókaság.

Ma is eljött hát... folytatni tanításait s amíg csendesén beszél, szeme a messzeségbe néz. Néz és látja a kanyargó folyót, a gyönyörűséges szent Jordánt s tova egy szép város körvonalát... Amazok egy nagy multról beszélnek s emitt a sókaság jövőjét kutatja...

A múlt és jövő minden jelen pillanatban visszatükröződik Jézusnak szelid szemein s szívének folyójából lelkének világa mellett egyre árad szét a hívő sokaság felé a szeretetnek életető melege s a megvilágosodott szívű tanítványok megértik a mester szavait: Ti vagytok a földnek savai . . . Ti vagytok a világ világossága.

Oly szép az idő, oly tiszta a lég, oly csendes a határ s oly megható a madárnak éneke. Cinege szól, pacsirta énekel; mormol a csermely, mely a Jordánba fut . . . magot szór a szántóvető s itt fenn a hegyen kicsiny gyermek anyja kebelén van és bámul Jézus szelid homlokára. A természetnek búbajos ö'leben mindenki hallgat, mindenki figyel s Jézus szavára magába tekint, befelé nézve lelkét vizsgálja.

Hegytető! A Golgota is az. Itt a szeretet, ott a megbocsátás s a kettő között egy küzdelmes élet minden drága értékével.

Óh Jézus, názáreti Mester, szeliden élő, nemesen szerető, gúnyt-gáncsot eltűró s mindvégig kirtató, egyetlen, drága, kedves testvérünk! Te a hegyek fia voltál. Hegyen beszéltél, templom magaslatáról Istenkáromlókat üldöztél szét s Golgotán végezted földi járásod.

Engem az érdekel, kedves testvéreim! s szeretném, ha titeket is érdekelne, hogy Jézus, az ember-messias, az újkor prófétája honnan jött és hová jutott.

Honnan?

Ábrahám, Izsák, Jákob, József, Mózes, Józsué egy nemzet megszületéséről beszélnek. A kezdet a család, a folytatás egy szenvedő népsokaság s a kialakulás a honfoglalás.

Gyönyörű ország Palesztina földje, hegyek keresztezik, Jordán futja át s tavak és tengerek érintgetik itt-ott. Van benne szántóföld, dús kalászú. róna s nagy magasságú hegy, juh-legelő. Lakja szántóvető, ki barázdát hasít s hegyeken a pásztor legelteti nyáját. Városok és falvak tarka néptömege ipart s kereskedést buzgón folytat.

Jézus beszédekor 1200 éves a nemzet nagyszerű, fölemelő, dicsőséges multtal, szomorú jelennel.

A multban épített, szenvedett, küzködött, elbukott, feltámadt s újból mert. Közben sírt, zokogott, jajgatott s vajmi keveset örült. Arculata szomorú, szíve meggyötörve s lelke mégis hisz és remél.

Igen, mert Babylon fogsága s Jeruzsálem felépítése megtanította hittal élni. Beszélt is hozzá próféták serege s alakítgatta lelkületét. Ámos a pásztor, Hózeás a fájdalommal szívű apa, Ézsaiás

a politikus-próféta s Jeremiás a szíve mélyéből kesergő. Aztán Ezékiel a lánglelkű ember, a nagyhitű nemzeti hős.

... Aztán megelevenedtek a holt tetemek a csontok völgyében s feltámadt a nemzet lelke és megtelt a jeruzsálemi templom egészen ...

Sötét volt egykor a nemzet életében s Ámos hirdette, (5. 18.) jön az Úrnak napja, leszámolás, meglakolás napja, elveszi ki-ki bűne jutalmát, amint hirdette Keresztelő János Jézus előtt a megtorlást, az igazságot. Bűnös lett a nép, eltért őseinek valláserkölcsi alapjaitól — szólt a próféta — s fogság, börtönszenvedés vár rá!

Igen, szomorúan igaz, de velünk az Isten (Immánuél) s nemzetünk jó magja visszatér (Seár Jásub). Ézsaiás mondja s a megmenekülés, visszatérés és Istennel való élet örökeszméje lesz 1200 év szenvedő népének.

Ezékiel álmában jár haza s Haggiás a hazatérteket az Istenháza felépítésére sarkalja.

Makkabeus Judás népe reménységét iparkodik megteremteni s olyanok e nagy törekvések, mint egy szép orgona égbetörő sípjai hármónikus hangjaikkal együtt.

A folytonos összeütközésből, a dicsőség és bukás világából, a szolgaság és börtön mélységéből, a szenvedés és jaj tájaiból emelkedik fel az a nagy és drága eszmény, ami az idők teljességében szent várakozásként a Messiás gondolatát és valóságát kristályos formában elénkbe tárja.

Innen, a családi, a nemzeti, a valláserkölcsei élet mélységeiből, a meggyötörtek és folyton hívők világából, a munka birodalmából, a megtisztult szív bensejéből, a reménykedők tömegéből, a lenn levő szegények táborából ... a világ lelkének, a mi Atyánknak ihletétől megáldva és vezetve, irányítva és küldve jött el Jézus, az ember-messiás. Honfitársai, testvérei nagy tömegei királyt vártak, földi igájuktól megszabadító hatalmas hadvezért s nem akarták megérteni szavát, midőn hirdette az Istenországot. De ő csak szólt, beszélt az öt megértő lelkeknek, hirdette szeretett tanítványainak: Ti vagytok a földnek savai ... Ti vagytok a világ világossága.

II. Ézsaiás a nemzetet, Jób annak a tagját, Jézus Istennek gyermekét állította az értékek élére.

Az anyag és a lélek, a só és a világosság, a mennyiség és a minőség, föld és az ég ... mind, mind az emberhez tartoznak s az úttörők, a megértők, a tanítványok alkotják a fejlődő világ alapjait.

Jézus a hegyen, Isten országában, tanítványai mellett, sokak-

tól körülvéve, a gyermek és testvér Isten igéjét szólja ... hivatását betölti s magasságok felé vezet.

Hová?

Ismeritek a történetet: Megtérés, Atya, szeretet, testvériség, a jók birodalma, Istennek országa, megbocsátás. Aztán elvégeztetett. A legjobb embert a legbűnösebb karok magas hegyre vitték, közelebb Istenhez s szájalom és irgalom nélkül megfeszítették. Nem a börtön sötét mélyén fojtották meg, hanem kiállottak vele a Golgotára, hogy mindenki tudomást szerezzen a borzalmas tényről.

Innen indult el Jézus dicsősége s hová jutott kétezer éven át?

Némelyek szerint elszállt az égbe, Isten lett belőle s onnan leszen eljövendő ítélni holtak és elevenek fölött. Imádták tehát s segítségül hívták s belőle, alakjából, lényéből, életéből kitudták az emberit.

Jézust, az embert elveszítette a világ s másfélezer évig bolyongott a szegény keresztény ember igaz testvér nélkül. Bolyongott és vonzolta bűnös testét, kárhuzatos lélekkel, gyötrelmes bánattal s önsanyargatással.

... Aztán egyszer egy embernek, a mi prófétánknak megérezte szive, felfogta értelme s meglátta mélyenlátó szeme az ember Jézusnak emberi alakját. Meglátta és hitt benne és meghalt e hitért a dévai várbörtönben. ... Nagy Dávid Ferencünk, első nagy püspökünk, neked jutott osztályrészül, hogy megjelöld az utat, ahol Jézussal találkozhatunk.

Az írás szerint már Pál sem látta őt s azóta senki, de Dávid Ferenc óta megtalálta az ember legnagyobb kincsét, tiszta szívét, nemes lelkét, okos eszét s ezek segítségével a legjobb testvért, az ember Jézust.

Mióta az unitárizmus csirába szökött s kihajtott, az embert megbecsülő, az ember javíthatóságában hívő gondolat fája terebélyessé nőtt. Enélkül nincsen nevelés, nem lehet jobbulás, elvész tökéletesbülő akaratumk, elmúlik életünk magasztos célja, megsemmisülünk egészen.

A rabszolgaságnak megszüntetése, a tudománynak megbecsülése, a nevelésnek elterjedése, a derüs életnek lehetősége, a bizalomnak tisztasága, a hitnek ereje s a fejlődésnek ténye és gondolata a szabadelvű és optimisztikus unitárius szellem talaján állandósult, nemcsak itt, hanem mindenütt.

A bölcsélet fejlődésében, a társadalom kialakulásában, az emberi szellem nemesedésében ráismerünk a lélek unitárius irányú tevékenykedésére. Anglia és Amerika unitárius mozgalmi új életet teremtenek s a gyakorlatban a testvériség gondolatát és tényét

valósítják meg. Az állam életében leomlanak a rabszolgaság és jobbágyság kinei falai a haladásra hivatott ember érdekében s még egyszer megértik Jézus tanítását: Legyetek tökéletesek . . . Az unitárius lelkű Darwinban ugyanis tudatossá válik a modern természettudomány alapszemlélete: a fejlődés valósága.

S amíg a nagy világ értékei lassanként szerveződnek és a történeti szemlélet az ember geneziséen át Jézus lényegét megérti és föltárja, a mi kicsiny és évszázadokon át sokat szenvedet Egyházunkban is kialakul az emberi léleknek helyes szemlélete s testvérünké lesz Jézus, a legigazabb ember.

Úgy vo't.

Nagy püspökünk, néhai Ferencz József föltámasztotta és fölemelte Dávid Ferencnek szellemit s bátor szívvel hirdette, követőire, híveire gondolva: Ti vagytok a földnek savai . . . Ti vagytok a világ világossága.

Channing, Parker, Martineau szelleme, a nagy Drummond, Carpenter lelke, Miss Tagart szive s annyi más jósága megtöltötte és meg-aranyozta Ferencz József életét s áldásossá lenni segítette tevékenységét.

Jézusnak apostola, Dávid Ferencnek emez utóda megértette szellemit hivatását s a kor eszméinek határain belül kicsiny Egyházát, Istenországát, a jó emberek eszményi társaságát, Unitárius Egyházunkat a nemzet igazi értékei közé iktatta be tapintatos, okos nemes eljárásával, fellépésével.

Találkozott az ő lelke a Dávid Ferenc s a Jézus lelkével és megértette, hogy a földnek sava és világossága nagyra van hivatva az ember életében. Így lett Jézus valóban a mienk s így váltunk mi az ő testvéreivé.

Egyházunknak 52 éves vezetése s ezalatt megerősödése, épülése, mások által való megbecsülése, nevelésünk kialakulása, szóval a *fejlődés és haladás* van a Ferencz József nevéhez és munkásságához fűzve s mi csak áldhatjuk az Istent, hogy minket, jelen nemzedéket bizott meg azzal, hogy népünk egészébe, annak szívébe és lelkébe vigyük át és tegyük élő kinccsé Jézust, az embert, a jó barátot, a testvért, a legnagyobb értéket.

Mi ma lenn vagyunk a mélyben s völgy öléből, mélységek világából vágyva tekintünk Jézusunkra, aki fenn van a hegyen s hívogat, hogy lelkünknek szárnyán közelítsük meg őt s el ne hagyjuk soha.

Testvéreim, halljátok a hívogató szót, ismeritek néhai Ferencz József törhetetlen példáját, dobog a szivetek s vágyódik lelketek az emberi magaslatok felé, közelebb Istenhez?

Van hitetek, van bennetek remény, hogy mindannyian Jézus tanítványai és követői lehettek és hogy ti vagytok a földnek sava s a világnak világossága?

Elhunyt nagy püspökünk életében csaknem 100 év áll előttetek s e nagy idő régi hazánkban, Magyarországon is és új hazánkban, Romániában is nemzete mellett az Istenország művelésére szenteltetett.

Édes szülőföldünkön, itt Erdélynek völgyes-bérces ölében ezernyi-ezer unitárius szív dobban ma össze s szorongó érzéssel várja a megújulásnak bűbajos szózatát.

Vajjon e nép mikor lesz és lesz-e valaha a földnek sava és a világ világossága?

Töletek, mindanyiunktól függ, hogy nagy elődeink nyomdokán haladva, Jézushoz, az emberi eszményhez s népünk egyéneiben testvéreinkhez közelebb juthassunk.

Közelebb juthassunk s velük maradhassunk mindörökké

Ámen.

II.

— Délután a városi Vigadóban. —

Dr. Szent-Iványi József egyházi főgondnok megnyitó beszéde.

Mélyen tisztelt hölgyeim és uraim!

Kegyelethes érzések közt jöttünk össze, hogy áldozzunk néhai Ferencz József unitárius püspök nagy emlékének. Önzetlen meleg érzést látni ma ritka és megható és én megthatott szívvel üdvözlöm Önöket ezen emlékezésre, elmélkedésre rendelt alkalommal.

Három hónappal ezelőtt, egy zimankós sötét téli reggelen örök álomra hunyta le fáradt szemeit egy szent életű aggastyán; akkor kondult meg a hajnali harangszó s annak szárnyain szállt vissza fehér lelke az Egek Urához . . .

Gyászoltunk, sirtunk, eltemettük s ez a temetés a régi Erdély fővárosát bámulatba ejtő fejedelmi pompával történt meg. Pedig mi, a közvetlen család mellett legmélyebben gyászolók, csak a könnyeinket adtuk hozzá s az árván maradt gyermek fájdalmának őszinte szavait és elámulva kezdtünk jelet-jele látni . . . a mi gyászunk nő, terjed, mint egy télvégi áradás . . . mind többen és többen

jönnek... mind többen és többen sírnak... Államhatalom, egyházak és társadalom, katona és polgár, román és szász, Erdély és külföld magyarsága, keresztény és nem keresztény, öreg és ifjú nyújtott egy-egy babérágat, ejtett egy-egy könnyet a ravatalnál... könnyes emlékezés jött a tengeren túlról.

A törékeny, gyenge testet befogadta a házsongárdi temető fekete anyaföldje s amikor a fagyos téli szélről fázósan, könnyes szemekkel állottunk a sírgödörnél, valahogy egy ámuló döbbenetes érzésünk támadt: itt sokkal több történt, mint egy aggastyán családfőnek, egy Európa keletén élő kis egyház fejének örök pihenőre térése!

A hátramaradtak ilyent nem rendezhetnek... ezt Ő rendezte el, csaknem két emberöltő lankadatlan munkájával, szíve vérével, örömei és fájdalmai könnyével ápolva, növelve, öntözve azt a babérfát, aminek ágaiból font tiszteletadással kísérték ki az utolsó útra!

A hétköznapi átlagembert eltemetik a hozzátartozók, Őt eltemették a minden kivételes tiszteletadást megérdemlő saját belső nagy emberi értékei!

És van abban valami végzetszerű, hogy akit a sors földi életében az unitárius egyház legfőbb papjává rendelt, elhivatott munkáját a testi életen túl is folytatja... így akarta lelkének nagy ereje, hogy tovább munkáljon a mi lelkeinkben: egyenesen rákötelezzen minket arra, hogy gondolkozzunk, töprengjünk, kutassuk, mik voltak puritán hosszú életének azok a fényességei, amik nem csak őt magát, hanem általa egyházunkat is megvilágították az ország határain belül és kívül is?

Ami közben keressük ezeket az értékeket, hoz ez is, az is egy-egy emléket, adatot és ez a keresés nemesít, ez a keresés összeforraszt... keresi külön a hideg efme, külön a meleg szív. Aztán keresik együtt s ez a multban járó munka megnevesíti, acélozza, előbbre viszi a keresőket, építi azt, amit építenünk kell: unitarizmusunkat és magyarságunkat!

Igy vezet ő minket most is és így szolgál ő most is.

Ezekben a nagyvonalú koncepciókban látom én a Ferencz József püspök igazi nagyságát, felüllandülését az átlag emberen, hogy úgy tudott átélni egy majdnem évszázadot átfogó életet öntudatos krisztusi mentalitással, melegséggel és tisztasággal, hogy a Róla való emlékezés ezen órájában mindnyájunk szívét forró, büszke önrézet hatja át, hogy ez a nemes, nagy lélek a mienk volt!

Emlékünnepélyünket megnyitom. Dr. Borbély István kollégiumi igazgató úr fogja emlékbeszédét megtartani.

Ferencz József unitárius püspök emlékezete.

Mondotta: **Dr. Borbély István** a kolozsvári unitárius kollégium igazgató-tanára.

Még nem rokkant le a sírdomb a házsongárdi fenyők alatt; szép hangjának drága csengése még a fülünkben; még úgy beszélünk róla, mint „a püspök úr“-ról s — íme, már emlékezünk. Törékeny alakja még szemünk előtt, bölcsességét még érezzük s mégis egész lénye már a történelemé.

Ferencz József unitárius püspök sírján még nem nyitak ki az első virágok s Egyháza már építi dicsőségének soha el nem múló emlékoszlopát.

Midőn, ez ünnepi órában, a Magyar Unitárius Egyház nevében, róla emlékezem, lelkemet a megszentelt bánatnak fenséges szomorúsága tölti el.

Mi mindent veszítünk el benne, most érezzük csak!

Jó ember volt, mert mindenkivel okosan tett jót. Bölcs ember volt, mert szívén keresztül gondolkozott. Nagy ember volt, mert egész ember volt. Benne a jó, a bölcs és a nagy ember egy volt. Nemcsak főpásztora volt népének, hanem lelkiismerete is; nemcsak főpapja, hanem igazán Isten szavának tolmácsa. Hivatalában méltóságteljes kormányzó, magánérintkezésben szíves jóbarát. Ajtaja mindig nyitva állott, hozzá bejutni nem kellett közbenjáró. Nagyságában egyszerű, bölcsességében szíves, jóságában megnyerő s mégis mindenkor tiszteletet parancsoló úr volt.

A vele egyidősökön túlnőtt képességei által; az ifjabb nemzedék fölé emelte kora. Hozzá mérve mindenki törpének, epigonnak érezte magát. Benné egy évszázad váit testté, mi csak minden-
napunknak terhét viseljük.

Milyen csodálatos volt az ő százada!

Egyéves kisgyermek volt a megboldogult, midőn Vörösmarty minden idők számára megírta magyar végrendeletét:

A nagy világon e kívül
Nincsen számodra hely;
Áldjon vagy verjen sors keze,
Itt élned, halnod kell.

E szent gondolat volt életének termőföldje, melyben jövő sorsa megfogamzott.

Tizenegyéves volt a legendás magyar szabadságharc idején. Ő még látta harcba menni a vörössipkásokat; látta, mint törte össze szabaddá lett nemzete mindazt a rabigát, mi évszázadoknak véres bálványja volt. Aztán ott volt a nagy temetésen s együtt sirtompával a hazáért, melyből csak egy volt s az is elveszett.

Ő még hallotta a szót, mely Széchenyi halálakor a hazán keresztül nyilallott; s még átszenvedte a régi jó táblalibrák és az új földesurak hirhedt korszakát.

Aztán oly sok balszerencse és oly sok vizzály után látta a derüt is; megérte a nagy magyar hajnalhasadást 1867-ben, mely után olyan fényesség lett az országban, hogy az egész világ szeme oda bámult. Valóban, amit a magyar nemzet a 67-es kiegyezéstől a világháborúig művelt, még álomnak is merész. A béke áldásait oly öntudatosan, annyi tervszerűséggel és őszinte jóakarattal népsoha úgy ki nem használta, mint akkor a magyar.

De jaj, csak így jár minden az ég alatt...

A század viharja minket is elsodort. A világháború — mit mi, Isten rá a tanunk, nem akartunk — összeomlásában maga alá temetett. A híd, melyet a büszke Caesar Berlintől Bagdadig épített, derékban törött ketté s míg a két hídláb épen maradt, a lezuhanó törmelék minket ütött agyon.

Ki 1855-ben reménykedve szavalta *A vén cigány*-nyal, hogy „Lesz még egyszer ünnep a világon“, — most bizalmas környezetében könnyezve mondogatta: Beh sötét lett körülöttünk! Álltam mellette, midőn sóhajtva emlegette: „Ha nem szeretném oly nagyon családomat és Egyházamat, szívesen meghalnék.“ S akik a jelen év első napján üdvözöltük őt, még emlékezünk kipirult arccal, ragyogó szemmel, csengő hangon mondott biztatására: „Nincsen olyan sötét éjszaka, amely egyszer meg ne virradna; én remélem, hogy Isten segedelmével most már nekünk is megvirrad...“

A virradat talán már el is következett. Mózes népével együtt a n már fel is ért a Nébo hegyére. Remélkedő lelkének révedező pillantásaival talán már látta is egy jobb jövőnek ígéretföldjét. Őh, én láttam bizó nagy lelkét imádkozni azért, hogy: „Jöjjön el a Te országod, légyen meg a Te akaratod...“

És szóla az Úr: „Megengedtem neked, hogy szemeiddel meglásd Juda földét a túlsó tengerig, de oda nem mégy át.“

„És meghala ott Mózes, az Úrnak szolgálja, a Moáb földén, az Úr szava szerint.“

„És síraták Izrael fiai Mózeszt a Moáb mezőségén harminc napig...“

„És nem támadott többé Izraelben olyan próféta, mint Mózes, akit ismert volna az Úr színről-színre.“

A csodálatos élet elmúlt. A század története lezárult. A magára maradt sokaság zokogva sírja: Én Uram és én Istenem, miért hagytál el engemet?

Nem lehet feladata ez ünnepi órának részletesen elmondani, hogy miben miért volt nagy s mi által lett Egyházunk történetében halhatatlan Ferencz József püspök. A történetíró munkáját én most nem végezhetem el. Legyen elég ez alkalommal röviden jelentőségének azon három legkiválóbb tényére rámutatnom, amely tényekben hosszú és áldásos életének minden diadala és minden sikere összpontosult.

I.

Az ő püspökségének idején alakult át addig jóformán csak egyházközségeiben és a hivek áldozatkészségéből élő decentralizált Egyházunk erős központi Egyházzá.

A Magyar Unitárius Egyháznak újabbkori történetében az 1848. és 1907. év fordulópontot jelent. 1571 után másodszor 1848-ban ismerte el a magyar alkotmány az Unitárius Egyházat teljes jogú bevett Egyháznak, amelynek minden kiadása az állampénztárból fizetendő. Ezt az 1848-ik évi törvényt azonban csak 1907-ben, a koalíciós kormány kezdte őszintén végrehajtani, amikor is Egyházunk az addigi évenkénti 5.000 frt helyett évi 50.000 frt,

illetőleg 100.000 korona egyházi államsegélyben részesült s ezenkívül középiskoláink külön államsegélyt kaptak; s mindezt anélkül, hogy ezeknek fejében egyházi autonomiánk jelentékeny csorbát szenvedett volna. Egészen 1848-ig s tulajdonképen még 1848 után is szinte 1907-ig az egyházközségek a hívek adományaiból tartották fenn magukat.

A többi szerencsésebb bevett Egyházak alapítványi birtokaikból, pénzvagyonukból és alkalmi kormánytámogatásból éltek, a hívek áldozatkészségét csak kivételesen s akkor sem nagy mértékben vették igénybe. Nálunk évszázadokon keresztül unitáriusnak lenni sok egyéb mellett azt is jelentette, hogy: hordozni a közterheket olykor erőn felül is. Legyen őseinknek emlékezete áldott, kik Isten dicsőségére nehéz időkben nagy áldozatokat hozni kedves kötelességüknek ismerték. A jóakaratan nálunk tényleg nem volt soha hiány.

Azonban különösen 1867 után földművelő és kisiparos híveink vagyoni helyzete megrendült, az élet megdrágult, a jövedelem megcsappant. A jó lelkeknek minden jó szándéka kezdett megtörni a szegénységen. Kriza János püspökségének idejére esik híveink anyagi helyzetének s ezzel egyidejűleg egyházközségekünk eddigi gazdasági életének e nagy válsága. A tehetősebb eklézsiák siettek ingatlan vásárlásokkal megváltani az évenkénti egyházközségségi adót, a szegényebb eklézsiák pedig kezdték átadni elemi iskolájukat a tanítókkal együtt az államnak, hogy így tehermentesítsék magukat. Az egyetemes Egyháznak olyan vagyona, amelyből a válságos helyzethez jutott eklézsiákat segíeyezhette volna, nem volt.

Ilyen nehéz időben, 1875-ben, halt meg Kriza püspök s egy félévre rá a második főgondnok, Gálfalvi Imre; a rangidős főgondnok, kaáli Nagy Elek, 1872 óta guttaütött lévén, ugyancsak ez évben, 1875-ben, végleg lemondott állásáról.

Amikor tehát 1876-ban az árkosi zsinaton Ferencz Józsefet püspökké választották, egyházunk nemcsak új püspököt, hanem melléje Daniel Gábor és Berde Áron személyében ugyanezen zsinaton új főgondnokokat, vagyis tehát egészen új elnökséget kapott.

Az új elnökségre súlyos feladat várt.

A helyzet diktálta kérdés ekkor ez volt: vajjon meghagyják-e az Egyház súlyát az egyházközségekben, vagy pedig építsék ki az egyetemes Egyházat, amely kifelé a kormánnyal s a többi Egyházakkal szemben is, meg befelé is tudni fogja képviselni az egész unitárius vallásközöséget? A kormánynak is, meg az egyházköz-

ségeknak is a decentralizált alkotmányforma volt kellemesebb. Azonban jobbainkat meggondolásra intették a közelmúltban történt események: ha nem tömörülünk s jogaink megvédését nem tekintjük közkötelességnek, hanem elnézzük, hogy minden eklézsia s abban is minden egyházközségi tag pusztán a saját erejére legyen utalva s ne érezhesse senki a mögötte álló hitrokonok seregének szolidaritását, — akkor Egyházunkat s benne hitünket rábizuk a körülmények s az emberek szeszélyére.

Minek részletezzem az eseményeket? Az új elnökség Egyházunk életében irányváltozást jelentett. Az új iránynak lelke és vezére Ferencz József a püspök volt. Az ő érdeme, hogy Egyházunk gondterhes évtizedeknek nehéz munkájából szervezetében megújítva került ki. Az államsegély ezentúl a törvény értelmében a központi Egyházat illetve s az időközben tétetett nagy alapítványok is mind a központi Egyházat erősítették. Egy félszázad alatt Egyházunk anyagilag is, szervezeten is oly erős testületté vált, hogy fegyelmezett összetartása, a közös cél és közös akarat mellett való tántoríthatatlan kitartása miatt valóságos mintaképe lett a többi magyar Egyházaknak. Ferencz József püspöknek érdeme, hogy ma nálunk minden egyes unitárius ember maga az Egyház. Ennek a nagy lélekátformálásnak prófétai ihletettséggű vezére a megboldogult volt. Amidőn ezt minden fenntartás nélkül megállapítjuk, engedtessek meg nekem e megszentelt pillanatban hálás kegyelettel emlékez-nem meg arról is, aki Ferencz József püspöknek központi egyházalakító törekvését zajtalanul, egy nehéz élet minden megpróbáltatásai árán, elszenvedve az emberek gúnyját s lekicsinylését, olykor éhezve, olykor fázva, de mindig tisztá szívvel, világos öntudattal, mindig egy eszményért rajongónak égő fanatizmusával mindenkinél sikeresebben szolgálta: Berde Mózsárol, aki az egyetemes Egyház részére hagyott fejedelmi örökségével a legnagyobb szükség idején segített anyagilag megalapozni az Egy Isten vallóknak közös szent gyülekezetét, a Magyar Unitárius Anyaszentegyházat.

Ferencz Józsefnek gyújtó lelkesedése és Berde Mózsának példás önfeláldozó munkája nélkül Egyházunk Kriza halála után nagyon válságos helyzetbe került volna. Hogy vagyunk, hogy élünk s hogy szívünk dobbanása az egész világon keresztül az égig ér, e jobbainknak érdeme. Áldassék is érette áldott emlékezetük.

II.

Az ő püspöksége alatt lett az unitarizmus a magyar keresztény liberálizmusnak megtestesülése.

Dávid Ferenc életében az unitarizmus a léleknek pattogó tüze volt, mely világolt, meleget adott és tetterre serkentett. Óh, milyen tűz volt az! Meg lehetett halni érte. A martirium akkor nemcsak fáj, hanem gyönyörűsége is volt.

Azonban Dávid Ferencnek apostoli lelke 1579-ben a dévai várszikláról az égbe röppent. Halála után nem maradt belőle más egy ember-üstökös kápráztató fényénél, melyet a késő utódok megcsodáltak, de sokáig nem értettek. Dávid Ferenc halála után az unitarizmus a kritikus józan észnek lett játéka. Évszázadokon át racionálizmusnak, józan értelmességnek nevezték hitünket. Hát hiszen kétségtelenül az is volt. A legszebb királyi korona is abroncs. De nem ez a lényege. Az unitarizmusnak sem az volt legfontosabb tulajdonsága, hogy minden hittételét a józan ésszel igazolni lehetett. Ez csak külsőleg, formálisan jellemezte. A lényeg minden időben az volt, hogy Isten lelkének szent tüzet közbenjárók nélkül közvetlenül át tudta plántálni a lelkekbe. A szent tüzet, mely lángra gyújt, de el nem éget; felhevít, de el nem perzsel; tetterre készít, de soha el nem fásaszt. Az unitarizmusban nem az ember hozzáadása — a ceremónia, a külsőség, a forma — a lényeg. Nem a templom és nem a pap, — — — hanem Isten, a közvetlenül megjelenő, lelkünket atyailag megsímogató, magához emelő és felmagasztaló Isten, kinek nem kőből épített ház a hajléka, hanem a kitárt lélek és a tiszta szív. Óh, milyen gyönyörűsége tűz az unitarizmus szent tüze. Az örök élet tüze ez, mit ki-kimaga gyűjthet meg és — — maga is olthat el.

Ennek az unitarizmusnak Dávid Ferenc halála után legéke-
sebb szavú prédikátora Ferencz József volt.

Ugyan szépen beszélt Kriza püspök is. Olvastam prédikációit s mondhatom, hogy szépek. De Kriza az előadásnak nem volt művésze. A lelke szívében volt, nem az ajkán is. Az első modern unitárius prédikátor, ki Dávid Ferencnek bűvös erejével tudott hatni, Ferencz József volt. Ha Kriza beszédeit a vadrózsához hasonlítjuk, Ferencz József beszédei kerti virágok. Kriza ifjabb éveiben a nép lelkét tanulmányozta s csak öreg korában ismerte

meg a XIX. századnak legnagyobb unitáriusát, Channinget. Ferencz József Channinggel kezdte tanulmányait, tőle tanult formát, művészetet, hogy aztán e dús talajból saját egyénisége szabadon nőhesen magosra.

Az 1870-es években Krizán és Ferencz Józsefen kívül még két nagy apostola volt a magyar unitarizmusnak: egy római katolikus főúr: Br. Baldácsy Antal; és egy református aranyember: Jókai Mór.

S milyen érdekes találkozása a véletlennek, hogy éppen Ferencz József püspökké választatásának évében, 1876-ban, tette Br. Baldácsy nagy alapítványát a protestáns egyházak részére s ezzel a magyar vallásos liberálizmusnak az egész világ előtt örök emlékezetű-bizonyosságát adta. És ugyancsak 1876-ban írta meg Jókai egyik legszebb regényét, az „Egy az Isten“-t. Ehhez a két hatalmas világi tethez mi harmadikul Ferencz Józsefnek püspökségét adtuk.

Püspöki méltóságában Ferencz József nemcsak Egyháza tradíciójának, hanem a Baldácsy-alapítvány nemes liberálizmusának s Jókai „Egy az Isten“-ének is legfőbb papja kellett hogy legyen. Nem tudnék róla nagyobb dicséretet mondani, mint azt, hogy Ferencz József olyanná tette Egyházának hitéletét, hogy mindenki elmondhatta: amit a legcsodálatosabb költői képzelő erő e fenségesen szép regényben Isten legnagyobb földi dicsőségének megálmodott, az a magyar unitáriusoknál élő valóság lett.

Hogy lelke mélyén ma minden magyar ember egy kicsit unitárius, annak előidézője első sorban éppen a megboldogult volt. Persze, munkatársaival együtt: Brassai Samuval, Jakab Elekkel, Derzsi Károllyal, Péterfi Dénessel.

Püspökségének kezdetén Egyházunk erejét az Egyház alkotmányának megerősítésében kereste. Fél százados püspökségének végén Egyházunk erőssége az ő meggyőződése szerint is tiszta unitárius keresztény hitünk volt. A Jézus hite, amely nem ismer sem zsidót, sem pogányt, sem keresztényt, sem felekezetenkívülit, csak tisztaszívűeket.

Boruljunk le e hit nagysága előtt s diadalmas alázatossággal köszönjük meg Istennek a főpapot, ki e torzsalkodó, gyűlölködő világot egy részének visszaadta önbizalmát.

Midőn ravatalánál a görög-keleti patriarcha, a római és görög-katolikus püspökök, a református és lutheránus püspökök s a zsidó rabbi utolsó búcsúra megjelentek, — én tudom, hogy oda-

fönn a fényes mennyországban a szivárványhid túlsó végén egy magányos földi vándor örömkönyveket hullatva borult a mindentudó Istennek birói széke elé . . .

III.

Az ő püspökségének idején jött létre az unitárius világszövetség.

Azelőtt csak érintkezések voltak, csak eszmék hullámoztak Erdélyből Angliába, meg Amerikába és viszont. De az eszmék közöségén kívül e kapcsolatnak más realitása nem volt. Noha Dávid Ferenc egyik könyvét az angol királynénak ajánlotta, 1579-ben őt halálra lehetett ítélni anélkül, hogy e szörnyű ítélet ellen a nagy világon bárki is szót emelt volna. Sem a szombatos üldözések, sem a francia forradalom-korabeli katolikus reakció nem talált mellettünk külföldi barátot. Az erdélyi magyar unitarizmus Istennek gyönyörű virága volt, de a századok szele hajlíthatta, tördelhette, védőágot nem szúrt melléje senki. A XIX. század elején Bölöni Farkas Sándor megjárta Amerikát, a század közepén Székely Mózes kinn volt Angliában s ezzel az eszmék kapcsolata felújult. Ezentúl a a tengereken túl azt is meglátták, hogy nemcsak hit él e bérce országban, hanem emberek is.

Az igazi összeköttetés azonban csak 1859-ben kezdődött, amikor Ferencz József és Buzogány Áron személyesen vettek részt a Britt és Külföldi Unitáriusok Társulatának évi közgyűlésén s a Paget János segítségével előkészített reális testvéri kapcsolatot az angol és a magyar unitáriusok között végleg megteremtették. Simén Domokos, az első Angliába küldött papnövendék, Egyházának már mintegy angol diplomatája volt.

Ezentúl ami nekünk öröm volt, az az angoloknak is öröm volt; ami nekünk fájt, az nekik is fájt. Később Kovács János megteremtette az amerikaiakkal való ugyanilyen reális viszonyt, melyet azóta dr. Boros György, Józan Miklós és dr. Csiky Gábor gondosan ápolnak. A szálak tehát idővel mind sűrűsödtek, a kapcsolat mind erősebb lett. 1868-ban, 1879-ben s 1900-ban már az egész

világ unitáriusaival közösen rendeztük Egyházunknak háromszázados emlékülnepeit.

Mindez olyan szép, olyan felemelő s a maga nemében olyan páratlan. Ugyan az egész világ unitáriusainak e közössége forma szerint nem volt valami új dolog. A római katolikusoknak is vannak ilyen világkapcsolataik, meg a reformátusoknak is. Az egyházi világkapcsolat tehát nem új dolog. De új e szolidaritásnak a bensőséges ereje, a testvériségnek az a gondos melegsége, amellyel az egész világ unitáriusai összetartanak. Mi nemcsak örvendeni tudunk egymás szerencsájének, hanem a bánatunk is közös. Miniket nemcsak a hit köt össze, hanem a testvéri szeretet is. Üss meg egy unitáriust Amerikában s az ütés itt Erdélyben is sajog. Legyen árva egy unitárius Indiában s a gondviselésből egy szemernyi tőlünk is kitelik. A japáni hittestvérek élete nekünk is gondunk. A bulgár és cseh unitarizmus növekedése nekünk is örömmünk. Óh, a mi kapcsolatunk nemcsak ábrándozás, hanem valóság, földi, emberi valóság. Emlékeztek-e még Drummond úrra, erre a bátorlelkű angol unitárius papra, ki elsőnek törülte le könnyeinket a világháború után. És Cornish úrra, az amerikai unitáriusok jelenlegi elnökére, ki a mi szent ügyünkért az egész világra kiható akciót teremtett. Hát van-e, lehet-e szebb, magasztosabb emberi tett annál, hogy a legnagyobb szükség idején egyházközségeinket Amerikából egy-egy unitárius egyházközség testvérül fogadta s nem csupán imádkozott érte, hanem gondoskodott mindennapi kenyéréről is. Óh, a mi egész világra kiterjedő unitárius összetartásunk nemcsak szóbeszéd, hanem csengő arany is.

Ennek a nemzetközi unitárius keresztény kapcsolatnak lelke mintegy 20 év óta a mi megboldogult püspökünk, Ferencz József volt. Az ő nagy lelke, fényes elméje, csodálatos egyénisége volt az a bűvös erő, amely Dávid Ferenc után először vonta egy fókuszba össze az egész világ unitáriusainak közérdeklődését. Az amerikaiak azt szokták mondani, hogy Ferencz püspökkel beszélni annyi, mint a tiszta evangéliumot apostol ajkairól venni.

Ezért évenként sokan keresték fel őt.

E látogatások a világ minden tájáról nemcsak az öreg embernek szóltak, nem is csak a szükségét szenvedő erdélyi magyar Unitárius Anyaszentegyháznak, — — — e sűrű látogatások az unitárius keresztény világszövetséget alapozták meg. Talán már csak kevés időre lett volna szükség ahhoz, hogy a szervezetileg ma még teljesen önálló angol, amerikai és magyar unitáriusok

legfelsőbb unitárius érdekeik közös megvédésére alkotmányosan is kiépítsék világszövetségüket. E világszövetségnek fundamentumát Drummond, Cornish és Ferencz József püspök már megteremtették. Szilárd építmény ez, nehéz időkben nagy próbát állott ki s bírta. Rá épületet rakni a hátramaradtak feladata.

Mózes népét felvezette a Nébo hegyére, onnan megmutatta Juda országát a túlsó tengerig, de maga oda bé nem ment...

Ime, rövidre fogva Ferencz József püspöki munkájának legfontosabb három ténye. A történetíró még sok egyebet is elmondhat. Én csak gyertyát akartam gyújtani a szent ravatal körül, melyben egy félszázad unitárius egyháztörténete nyugszik kiterítve...

A ravatal körül néma csönd.

Az emlékezésben megenyhült a fájdalom s megdicsőült a halál.

Hatalmas Isten, kinek egyetlen szava teremt és ront világot, szenteld meg szívünknek e megvigasztaló emlékezését. Ragyogtasd meg dicsőségednek fényét a mi lelkünkön, hogy legyen benne minden ravatal oltára a feltámadás és örökélet hitének.

Az elköltözött főpásztort is részelted atyai kegyelmednek boldog szeretetében.

Minden megdicsőítésen és minden vigaszon túl pedig az élőknek adj bölcsességet, hogy az életet ne csak a halálban tudják megbecsülni, hanem a mindennapi munkában is. Ha téltre tavaszt adsz, ha a bánatra vigaszt s a fájdalomra enyhülést, — óh, adj a főpásztorát veszített népnek is új főpásztort, ki méltó vezére legyen a hitre, bizalomra, igazságra, a te ígéreted földjére vágyó zarándok-seregnek.

A te dicsőségednek a mi életünk a tüköre. Tedd, óh hatalmas Isten, hogy e tükörképben te mindenkoron tiszta fényességben ragyogj.

Mi tudjuk, hogy a köd is a tied, a felhő is, a ború is, a vihar is. Mégis ne ezekből adj nekünk, hanem a verőfényes napsütésből,

az áldásból, az örömből, a megelégedésből. Hogy legyen az új főpásztor egy boldog népnek boldog püspöke. Hisszük, hogy ezért esedezik hozzád a megboldogult is ott fenn, a mennyeknek országában.

Ezekben kérünk...

Mindazonáltal — Atyánk — ne úgy legyen, ahogyan mi akarjuk, hanem ahogyan te akarod, ki vagy az Út, az Élet, az Igazság. Mindörökké.

Ámen.

Ferencz József unitárius püspök emlékezete.

(Óda.)

Irta és elszavalta: Pálffi Márton főgimn. tanár.

1.

„Tovább, tovább! Dologra! Hí az élet!
Csak menjete, én már fáradt vagyok.“
Nébo hegyén sok édes-bús reménynek
Így szólt a főpap és — elnyugodott.

S egy nemzedék-csodálta drága kincs,
Egy dús ajándék, melynek párja nincs,
Egy nemesen szép áldott, gazdag élet
Szállt útra föl az élet kutfejéhez.

2.

Próféta-homlok, messzelátó kék szem,
Fölkent szegény szolgában fejdelem,
A *kerekkön*, a Dávid Ferenc-székben
Ahogy megül, — egész történelem.

Egész ember, egész egyéniség,
Az élet titkát bíró bölcsesség,
A kis egyháznak féltett büszkesége,
Egész világon ismert szemefénye.

3.

Oh mintha látnám, mintha hallanám is
— S gyermekszívem újjongva megremeg —
Ajkát alighogy szóra nyítja s már is
Hogy peregnek a drága gyöngyszemek,
Oly egyszerűen, természetesen,
Oly lelketmegfogón, -oly kedvesen,
Minthogyha annál könnyebb mi se volna,
Mint életet lehelni hangba, szóba.

4.

Nincs benne semmi céltalan kilengés,
Nagyotmondás, elszólás, szertelen.
Nincs végletek közt hányódó kerengés.
A szabatoság ő s az értelem.
Nem jár örvénylő mélységek fölött,
A rideg pont lendült mondat mögött,
Nem bántja lelkét kínzó nyugtalanság,
Józan magyar szem, még behunyva is lát.

5.

Mi az, miben embernél több az ember,
Mi a sikernek a föltétele?
Jellem, tapintat vagy tehetség? Mind kell.
De mind kevés. Ma mire méssz vele?
A nagy talentum sokszor csak teher,
Elásott kincs, ha tétlenül hever,
Csak ferdeség, csak balkéz, az is kettő,
Ha nincs mellette székelly kétszerkettő.

6.

Ha egyszeregy nincs, bölcsek egyszereggye,
A Ferencz püspök számító esze.
Kormánykerék e nélkül föl a hegyre
Sohsem verekszik, nincs — lélekzete.
Az igazára ember h'jába üt,
Az igaz is csak az árokba düjt,
Fényes rokonság, fényes mult hiába,
A *táltos* nem húz, benn maradsz a sárba'.

7.

Mert mást is mond a bölcsek egyszereggye,
A Ferencz püspök tiszta kék szeme:
Az élőfának nem az egyszeregyre
Van ráírva a nemes levele.

A nedv kering : rejtelmes akarat.
Ki hívja? Senki. Jön. S nem kér, csak ad,
Mert szeretet, mert kötelességérzet . . .
De hitvány bolt e nélkül minden élet!

8.

De hitvány bolt, ahol csak eszet mérnek
A tagadók, a mindent tagadók.
Ahol az észet csak vágni tartják, késnek,
S egy csepp naivságot se rejt a bolt.
 Bujj el, szegény rejtelmes akarat,
 Buzgalmadon a boltos csak kacag.
Gyilkos falelkek, láblógatva ülnek :
Nem, nem! dohognak s mindent lecsepülnek.

9.

Igen kell több, mint nem, mert az az élet!
Hogy fáj belül, hogy már fáradt vagyok . . .
Nébo hegyén sok édes-bús reménynek
Megértjük-é a búcsuzó papot ;
 Oh fiam, az élet drága kincs,
 Ne marjátok, mert elfogy. Volt, de nincs.
Akartok élni? Egy a kulcsa, munka.
Hit Istenben és hit a két karunkba.

10.

Hol vidám, boldog munka láza lüktet,
Ott települj le, ott van a jövő!
Ott akkor is kedvel az Úr, ha büntet,
Mert egymást enni ott nincs rá idő.
 Ott van megértés, béke, szeretet,
 Ott egy az úr, a lelkiismeret.
Ott nincsen elfogultság, nincsen norma,
Nem bűn, ha két fej éppen nem egyforma.

11.

Nébo hegyén háromszázhatvan évnek
— Szent föld ez itt! — az ősz pap szétteltek.
Dávid Ferencet én kiáztam néktek,
Félek, hogy megtagadjátok megint.
 Napsugaras tetőkön járjatok!
 A hitszabadság napja ott ragyog.
Dávid Ferenc csak addig a sajtótok,
Belőle míg holt dogmát nem csináltok.

12.

A kerékkő ne álljon! Holt vizeknek
Tespedt iszapja fogja bé, ha áll.
Az új igaztól már csak ők remegnek,
A csalhatatlanok. De rút halál!

Legemberibb tett a gondolkozás.

Lerázzuk-e, hogy majd elvégzi más?
Hát miért ment értünk akkor bús halálra
A Názáreti? Vagy minden hiába?

13.

A kerek ész nem áll. Csak meg ne ejtse
Sok nyegle hűhó tulmodern szele.

A ló szaladjon mindig s ne a nyerge!
Mért kong a hordó? Mert nincsen tele.

Ne is előre, mélyre menjetek!

Oh mily üresek még a keretek,
De vánnyadt jaj a diadalmi ének...
Oh ki visz el a Jézus istenéhez?

14.

Szűk malmában a filiszteusoknak
Mit öröltök szegény rab Sámsonok!!
Boldog mosolyát a nagy Alkotónak,
A bízó embert meg kell látnotok.

Van élet, munka, emberszív, öröm,

Az örök Isten mosolya a könny,
Szakadjon, düljön itt bár össze minden,
Ő győz tebenned, Ő, a könny, az Isten.

15.

Nébo hegyén... s a kék szem könnybe lábbad...
Oh pásztor nélkül maradt árva nyáj,
Megérted-é, hogy merre libbentsd szárnyad,
Az új idők új fordulójánál?

Királyi nép vagy, mert égő, örök

Szent szomjúság a büszke örököd.

Csak menjen, lásson, győzzön szív és elme,
Te önmagaddal sose légy betelve.

A ZSINATI FŐTANÁCS MÁSODIK NAPJA.

A zsinati főtanács püspököt választ.

Május 20-án, vasárnap, reggel 9 órakor kezdődött a püspök-választás. Dr. Ferenczy Géza elnöklő főgondnok megnyitván a gyűlést, a zsinati főtanács jóváhagyása alapján delegálta a szavazatszedő bizottságot Gvidó Béla közügyigazgató esperes-lelkész, kaali Nagy Árpád maroskőri felügyelő-gondnok és dr. Demeter Lőrinc székelykereszturi iskolai felügyelő-gondnok személyében. A szavazás mintegy $3\frac{1}{4}$ óra hosszúig tartott. Szavaztak 213-an. A szavazatokból dr. Boros Györgyre esett 203, dr. Kiss Elekre 2, dr. Varga Bélára 1 és Vári Albertre 1. Hat szavazólap üres volt. Dr. Ferenczy Géza elnöklő főgondnok megnyitván a gyűlést, a szavazatszedő-bizottság jelentése alapján dr. Boros Györgyöt megválasztott püspöknek jelentette ki s fölkérte br. Petrichevich-Horváth Kálmán küiküllőkőri felügyelő-gondnok vezetése mellett dr. Szent-Iványi Gábor háromszékkőri felügyelő-gondnok, Bors Mihály aranyoskőri felügyelő-gondnok, Lőrinczy Dénes aranyoskőri esperes-lelkész és Kisgyörgy Sándor vargyasi tb. esperes-lelkész afiait mint bizottságot, hogy a megválasztott új püspököt hívják meg a gyűlésbe.

**Dr. Ferenczy Géza egyházi főgondnok,
mint a Zsinat elnöke, üdvözli az új főpásztort.**

Méltóságos és Főtisztendő Püspök Úr!

Egyházunk zsinati Főtanácsa nagy egyetértéssel, mondhatnám, egyhangulag — Unitárius Egyházunk püspökévé választotta Főtisztelendőségedet. Midőn ezt illő tisztelettel tudomására adom, úgy zsinati Főtanácsunk, mint a magam nevében is, legjobb kívánatainkat csatolom a megnyilatkozott bizalomhoz és megtiszteltetéshez.

Sajnálom, hogy állami törvényeink rendelkezései folytán ma még mindazon jogokat nem nyújthatjuk Főtisztelendőségednek, melyeket úgy is, mint jogokat, úgy is, mint kötelezettségeket egyházi törvényeink püspökünk részére biztosítanak. Zsinati Főtanácsunk választásának eredményét a próbálás végett a legmagasabb helyre, királyunkhoz fel fogjuk terjeszteni s az a próbálás bekövetkezése után foganatosítjuk a püspöki hivatalba az ünnepélyes beiktatását.

Főtisztelendőséged egy nagy elődnek lép a nyomába. E nagy előd, nagy püspökünk kiválóságának, érdemeinek, nagy ágának súlya fog a Főtisztelendőséged vállára nehezenni; fokozza ezt zsinati Főtanácsunk egyhangú megnyilatkozásával kifejezett bizalma és várakozása.

E nehéz megterhelhetőség, elhívásának küszöbén feleslegesnek találom kifejezést adni tevékenységéhez fűzött várakozásainknak; elegendőnek vélem felemlíteni azt, hogy Főtisztelendőségedet itt, Tordán, a lelkiismeret- és vallás-szabadságának klasszikus honában választottuk püspökünké; s azon meggyőződésnek adni kifejezést, hogy az a kép, amely Torda városában hirdeti az unitarizmus örök dicsőségét, s e képen a mi Dávid Ferencünk kinyújtott karja lesz útmutatója püspöki tevékenységének; mely a testvéri egyenlőségen és testvéri szereteten kívül azt is fogadja, hogy „az unitárius vallás törvényes jogait védem“.

„Dolgozzatok sokat“ ... ez volt nagy elődjének egyházpolitikai végrendelete, és mi e történelmi pillanatban arra kérjük Főtisztelendőségedet, hogy ne csak sokat dolgozzon, de velünk is sokat dolgoztasson, hogy a mai válságos, nehéz időkben is vallásunknak, egyházunknak és intézményeinknek nemcsak létét, de fejlődését is biztosíthassuk; s hogy ezt tehesse, kérem zsinati Főtanácsunk nevében életére az Egy Isten áldását, segedelmét.

Dr. Boros György püspök székfoglaló beszéde.

Méltóságos Főtanács!

Tépelődöm, töprenkedem, mit feleljek az én Uramnak, Istenemnek, aki engemet általatok, drága unitárius testvéreim, erre a szent helyre, a Dávid Ferenc püspöki székébe hívott.

Úgy érzem, mintha lángnyelvek törnének föl e szék négy lábán végig, és ha nem is elégetni, de megtisztítani akarnának emberlényem minden salakjától.

Szükségem van rá, mert gyarlósággal terhelt vagyok, s talán így megtisztulva, lelkem akarattá fog acélosodni és azzá leszek, akire nektek, kik az unitárius egyház jövőjéért dolgoztok, szükségetek van most, midőn „gond s aggodás szívünkben elterjedett“.

Ti hívatok s én itt állok előttetek. És ígérem, hogy valamint eddig, úgy ezután is, az én életem többé nem az enyém, hanem az én égi Atyámé, és a Tied, szent Egyház, kit Isten jókedvében hívott el, miként hajdan egyszülött fiát, hogy megkísértetnél, bántalmaztatnál, ezáltal felavattatnál az örök életre, amely a tiszta lélek élete, s amely tőled el nem vétetik soha, mert megtartásában őseid, a megdicsőült lelkek sokasága mint őrző angyalok serege szolgál neked a szív bátorítására, a hit erősítésére, a reménység táplálására.

Az én Istenem, a ti Istenetek nevében fogok elindulni erről a szent helyről, először is ti hozzátok, kedves hitbeli testvéreim, úgysis, mint gyülekezetek, úgysis mint egyesek.

A béke olajága lesz kezemben és a szeretet illatos virágait hintem a kebletekre, szívetekbe. A ti örömetek az én örömöm, a ti boldogságtok az én boldogságom. Szívem csak szeretetet fog termelni számotokra, s ebből fogjátok megismerni hitemet. Jézus példáját fogom követni. Az egy eltévelyedett után elindulok s ölembe véve, visszaviszem hozzátok megtérésre és megbocsátásra.

Lelkipásztor társaim, ti, akik Isten jóvoltából, kettő hijján, mind tanítványaim voltatok, tietek a mi népünk, s tietek vagyok én, mint felkent szolgatárs. Szeretném jobbkézemet kezetekbe téve az Istenszeretet, az emberbecsülés, a Jézushoz vonzó hűség villanyáramát bocsátani szívetekbe, hogy itt e szent zsinati gyülekezet előtt velem együtt fogadást tegyünk, hogy mi hívek, egyetértők és kitartók leszünk mind halálig, tudván, hogy ez a hűség áldást, boldogságot, jólétet és megelégedést fog termelni hazánk és annak népei, drága kis királyunk és kormánya részére.

És most, érdemes szent Zsinat: fogadd fiadat bizalommal és jó reménységgel. Szent céljaidat ismerem, törvényeid parancsait szívem húrjai zengésével megnyihíve fogom teljesíteni. Követni fogom a józan mérsékletnek azt a példáját, amelyet elődöm, Ferencz József mutatott.

Titeket, kedves elnöktársaim, arra kérek, ajándékozatok meg

teljes bizalmatokkal, ne sajnáljátok tölem jótanácsaitokat, hogy egyházunk Kormányzó Tanácsa a ráháruló igen súlyos és nehéz föladatakat teljesíthesse egyházunk jó rendje és vallásunk fölvirágoztatása biztosítására.

Isten nevében indulok a szent munkára, melyhez kimerítő tervemet akkor fogom előterjeszteni, midőn megválasztásomra a szankciót a magas Kormányzó Tanácstól megnyervén, a hűségesküt lesz szerencsém letenni.

Imára kulcsolt kézzel rebegek hálát az égi Atyának, a mi egy igaz Istenünknek, és kérem, tegye áldásossá ezt a napot a mi drága unitárius vallásunkra és egyházunkra. Úgy legyen. Ámen...

Zsinati istentisztelet a tordai unitárius templomban.

Imádság.

Mondotta: **Dr. Boros György püspök.**

Isten, ki a hit titkait a nagy lelkekbe lehelted, ki szent vallásunkat kiformáltad, mint egeden a csillagokat, földünkön az élő virágokat és az emberi szíveket, hozzád vágyunk e nagy ünnepi órában, mert óhajtanók megfürösztetni szívünket a te atyai szereteted tiszta vizében.

Hozzád vágyunk, mert szeretnők, ha lelkedből kitölnénél a mi lelkünkbe, hogy látván lássuk és értsük meg atyai kívánságodat és kövessük a te szent tetszésedet, mint életünk legfőbb törvényét.

Szeretnők egybe olvasztani lelkünknek minden gondolatát egy néma sóhajba, melyet csak a te atyai lelked hallana és hallván, visszahangoztatná, hogy akik itt, ebben a templomban megjelentek, lennének a szentek egyesületévé.

Szeretnők és óhajtván várjuk, hogy mi, a te fiaid és leányaid itt, a világtól különválva, szülessünk új életre.

Szeretnők és kérve kérjük, hogy miképpen a fa alvó rügye a napfénytől életre ébred, úgy szülessék újra a mi emberi lényünk és a dermesztően rideg napok helyett, kezdjünk új és előtted kedves életet.

Szeretnők, ha gyarlóságunk vétkei átváltoznának neked tetsző bűnbánattá s így eljuthatnánk a te atyai hajlékod előpitvarába.

A te legkedvesebb fiad, Jézus társaságát keressük, mert szívünk a szeretet evangéliumát óhajtozza. Milyen boldogok lennénk, ha ő szívünket kézenfogva vinné oda, hol a tiszta szívűek Istent meglátják.

Atyánk, mi boldogságra vágyódunk s azért seregeltünk egybe itt, e szent hajlékban.

Nagy napja van ma a hívek seregének, mert pásztort rendeltél számokra.

Im a te szolgád mély alázattal meghajtja térdét és fejét előtted, mert nagy és csoda dolgot cselekedtél vele, besorozván őt a te választottaid közé.

Hol van a szó, hol az ige, hol az imádság és a hálaadás, amely méltó lenne a te nagy kegyelmedhez!

Atyám, Istenem, tekints reszkető, alázatos szolgád szívébe s tisztítsd meg a félelemtől és aggodástól, s öltöztess föl a bátorság és bizalom szent palástjába, hogy a pásztor és a nyája egymást jól megértve, éljen híven szent hitének s ez a hit megvédje tévelygéstől, hűtlenségtől és előtted nem tetsző hibáktól.

Ezekre kérünk, ezekben hallgass meg Miatyánk . . .

Zsinati beszéd.

Mondotta: Dr. Boros György püspök.

Ján. III. r. 6. 7. v. A mi testtől született, test az; ami lélektől született, lélek az.

Ne csodáld, hogy azt mondom: szükség nektek újra születnetek.

*

Isten örök talány, az ember is örök talány. Az ember szünetlenül keresi Istent, Isten mindig inti az embert: ismerd meg magadat.

A tudomány izekre boncolta az ember testét és nagy titkai föltárásával gazdagította ismeretét. A vallás merev tételekbe foglalta az ember istenhitét, de sem egyik, sem a másik nem oldotta meg a talányt.

Ez az ember szerencséje, mert így rá van utalva, hogy tovább keresse lenn az ismeretlen atomokat, fenn siessen közelebb a végtelenhez, kinek neve Isten.

A tudomány megmondja, hogyan lettek a magasságok mélységgé, a mélységek magassággá. A hit embere a zoltáriróval szól: megindult, megrendült a föld, a hegyek fundamentumai inogtak és megindultak, mert haragra gerjedt az Úr (Zsolt 18. 8.).

A föld haragos tüze termelt aranyat, ezüstöt, drágaköveket.

A lélek tüze termel szent eszméket, Istenismeretet, átalakulást, újraszületést. Termel látókat, Krisztusokat, bölcseket, hitalapítókat és megbizonyosodott, hogy a föld minden kincsénél becsesebb, amit a lélek termel a végtelenség útján.

A léleknek adatott az az isteni erő, hogy bele tekintsen az ég és a föld titkaiba.

A lélek osztályrésze az a boldogság, hogy szépnek lássa Isten teremtett világát.

A mi szerencsénk és boldogságunk az, hogy élvezzük azt a fényességet, ami ott csillog, mint gyémánt, Erdély népe lelkében.

E város dicsősége, hogy a hitszabadság itt termelt legszebb virágokat.

Szeretem a természet megújulását. Gyönyörködöm a madár dalában, a virág illatában, mégis azt hirdetem, hogy legszebb virág, legékeesebb dal, amit az emberi lelkek termelnek az emberi ajkakon. Valamint a virágok megtermékenyítik a szomszéd növényeket, Erdély népei hitéből is új szín, új termékenyítő eszme szállott a lelkekbe s megszületett az a boldogító tudat, hogy itt mi mindnyájan egyek vagyunk az Úrban.

Miután ez így volt a multban, engedjétek meg érdemes Zsinati gyülekezet, hogy rámutassak, mivel fog hozzájárulni a mi unitárius hitünk és fölfogásunk, az erdélyi szellem és hitélet tovább műveléséhez a jövőben.

Először azzal, hogy közelebb visz Jézushoz, másodszor azzal, hogy közelebb hozza Istent hozzánk.

Ami testtől való, test az, ami lélektől való, lélek az.

Én hiszek a felsőbbrendű ember (Übermensch) lehetőségében. Vallom, hogy Jézus ilyen volt s emiatt nem értették meg. Jézus egyénisége, lénye titok maradt kortársai előtt s a keresztény világ előtt is. Ebben rejlik egyik magyarázata annak, hogy zsidó kortársai messiást, királyt láttak benne s a keresztények prófétát, megváltót, most fél-, majd egész Istent s ahelyett, hogy megközelítették

volna, jobban, még jobban távolodtak tőle. Erre följogosította a keresztény világot az, hogy a biblia telve van homályos jóslásokkal, a Jézus szavai, beszédei olyan finom és mélységes tartalommal, hogy az összes evangéliumok s az összes apostoli iratok más, meg más szint, jelleget, más erőt, más hatalmat, más célt tulajdonítanak neki az egy názáretinek, kiben Istennek kedve tellett.

Ez a rendkívül szétágazó fölfogás és elmélet ugyanaz, amit a modern tudomány a föld és lényei előállítására alkalmazva evolucionációnak nevez.

Az istenhitnek és a Krisztus-elméletnek azt a megnyilatkozását, amelyet unitáriusnak nevezünk, ugyanilyen evolúció eredményének tartom. Az unitarizmus is nagyon sok változáson ment át, és mindig az volt a célja, hogy közelebb jusson Jézushoz.

Erre a vágyakozásra ő jogosít föl minket, hiszen ő hív magához, ha megvagyunk fáradva és megvagyunk terhelve. Ő foglal egybe mindnyájunkat, midőn a vele közös édes Atyához imádkozni megtanít.

A nagy lelkek társasága legnagyobb boldogság s Jézus ezt igéri nekünk.

Hiszen kétségtelen, hogy mi gyarlók, tehetetlen, bűnös emberek vagyunk, de minél jobban érezzük ezt, annál jobban vágyunk hozzá a jóhoz, a tökéleteshez, az igazhoz, a szenthez. Milyen föl-emelő és megtisztelő érzés, hogy az ő szavai szerint imádkozhatunk közös égi Atyánkhoz: Bocsásd meg a mi vétkeinket és ne vigy kisértésbe. Szükséges-e tovább menni és a mi vétkeinket ráruházni?

Ne gondolja senki, hogy Jézus a világ megvetését, a test megtagadását kívánta volna. Ő e földön szeretett élni s midőn azt mondta, hogy Mária a jobbrészt választotta: a lelkiekkel foglalkozást, mégis a Mártha terített asztalához leült. Nem, ő nem akart megválni e világtól, mert terveit csak itt valósíthatta meg, célját csak itt érthette el s bizony benne az ember szólal meg, midőn kéri az égi Atyát, hogy muljék el tőle a keserű pohár.

Ilyen okok és evangéliumi igazságok alapján kívánunk mi közelebb jutni Jézushoz, mert mi benne igaz testvért, jó barátot, vezért, hű pásztort, tanítómestert és messiást látunk és tisztelünk el egészen az imádat határáig. Ez a közelség önbizalmat, reménységet, lelkierőt, bátorságot, tiszta életet jelent számunkra, mert ami lélektől való, lélek az.

Én ezzel a hittel táplálom lelkemet, mert ha így megközelíthetem Jézust, akkor vele és általa *közelebb jő hozzám Isten.*

Akarjátok látni Istent? Akkor hát ne kérdezzétek, hogy van-e Isten, mert a zsoltáríró megszégyenítően így fog szólni: „csak a bolond mondja az ő szívében, hogy nincsen Isten“.

Ai. A mi életünk örömeinek és boldogságának az a legfőbb akadálya, hogy elsősorban és mindenek felett a testnek, test szerint élünk. Mi tulságosan maiak, földiek vagyunk. A szépet szeretjük, a tisztaságot izlésünk megkivánja, a barátság és a szeretet finomult és szent érzései nélkül talán élni sem tudnánk. S mégis oly távol tartjuk magunkat attól, ami nem e világból való! Pedig minden ami szép, ami jó, ami igaz, ami kedves és boldogító, mind az túl van a testen, felül van a föld göröngyén. Mind az egy felsőbb világhoz tartozik, mind az lelki, aminek az isteni lélek jelenléte ad színt, illatot, szépséget.

Tökéletesnek találjuk a nagy természet alkotásait? Igazunk van, de ne feledjük, hogy csak lelkünknek, lelki szemünk látásának köszönhetünk mindent.

Ismeretes előttem az a különben örvendetes tény, hogy a mai emberek s különösen a nők, rajongva keresik és olvassák a modern írók, költők alkotásait. Talán abban sem csalódom, hogy most az erotika mellett s talán — adja Isten, hogy úgy legyen — annak elfojtásáért szívesen olvassák a Wells és társai utópisztikus, egészen a fantázia világában járó regényeit. Még arra is vannak példák hogy a Tagore és más keleti bölcsek, eme messzelátók könyvei is olvasókra találnak.

Helyes és örvendetes, mert avagy a lélek nem több-e a testnél? Avagy nem a lelkiek maradnak-e meg a végtelenség birodalmában? Avagy nem Jézus lelke él és hat-e közöttünk s nem a lélek szól-e azokból a tanításoktól és magyarázatokból, melyeket a Pálok, Augusztinok és nyomukban a többi nagy reformátorok hagytak ránk örökségképpen.

És ha az ő lelkők ma is hat, bizony, Isten lelke az, mert Isten az, aki kiönt az ő lelkéből minden lelkekre.

Ő az a nagy és tökéletes lélek, mozog, működik és hat közöttünk e helyen s e pillanatban s bármelyikünk így szólhat Jákobbal: bizony, Isten van ezen a helyen és én nem tudom!

Az Isten közelségének és velünk létének sok és sokféle bizonyítékára szoktak hivatkozni. Bibliánk, elkezdve attól a rettenetes jelenettől, midőn az ember a tiltott gyümölcs megízlése után meghallotta: Ádám, Ádám, hol vagy, egészen a mai napig, midőn a gyilkos sok esztendő multával vallomást tesz, hogy az ártatlanul

elítéltet megmentse a börtöntől, mind mostanig és ezután is szólni fog az Isten szava; a lelkiismeret tehát, mondjuk-e, a bennünk levő Isten és ez fogja alkotni a törvényeket, még pedig úgy, amint Jézus művelte: a régiek helyett újakat, az avultak helyett eleveneket s mindenek fölött olyanokat, amelyek az erkölcs alapjára helyezkednek.

Így fog megvalósulni az emberiség egysége a hitben, a cselekedetben, az Isten ismeretében és a Jézus követésében.

Ne várjátok, hogy mindenki ugyanazokat a szavakat fogja imádkozni, ugyanazokat a feleleteket fogja mondani a vallás kérdéseire, de higgyétek, hogy ugyanaz egy isteni lélek fog szólni mindnyájunk által. Mert egy lesz a hit, egy lesz az igazság.

Mert bárhány nyelven fognak szólni az emberek Istenről, csak őt, az egy igaz Istent fogják segítségül hívni, mert akár Buddhának, akár Jézusnak, akár Mohamednek, akár Krisztusnak, akár Mózesnek nevezik a prófétát: az Isten prófétája ő és boldogok leszünk mi, ha minél több ajakról száll hozzánk az ige: ami lélektől született, lélek az.

És most te, régi dicsőséged fényében ékeskedő gyülekezet, fogadd a főpásztor első köszöntését. Ti kitárt karral vártátok és fogadtátok szent zsinatunk áhítatos tagjait. Legyen érette rajtatok a mi egy igaz Istenünk áldó és megszentelő kegyelme.

A főpásztor mindig boldog örömmel fog visszatekinteni erre a meleg fényben úszó szép napra. Ti, kedves vendégeink, kiket mindig a testvéri szeretet vezetett az élet útain, legyetek megáldva a jó Istentől minden munkátokban. Ti, szeretett unitárius testvéreim, akik messzi távolokból seregeltetek ide, fogadjátok keblem mélyéből áradó hálás köszönetemet. Kérlek, vigyétek magatokkal és adjátok át az atyafiaknak szívem szerinti meleg ölelésemet. A mai nap örömrzését díszítsétek föl a jó reménység illatos virágaival.

Hála, hála nagy nevednek szerető Isten, édes Atyánk. Amen.

Úrvacsorai agenda a tordai unitárius templomban.

Mondotta: **Halmágyi János** esperes-lelkész.

Ez asztal, melynek drága ajándékai után szomjuhozik a ti lelketek, gazdag, e nappal történelmivé lett forrás életmezőnkön. Égre szökken-é gyönyörű vize, vagy porba hull?!... Ne kérdeztétek! Higgyetek! Higgyétek, hogy az, mi lelketeken keresztül ma édes

összhangban megnyilatkozott, áldásnak forrása a holnap, a jövődőség számára.

A holnap, a jövő?!... Hiszen épen ez az, ami felől kétségeitek vannak, amiért aggódik a ti lelketek. Hiszen olyan gyengék vagyunk és még mindig a megpróbáltatások idejét éljük: könnyeinken keresztül látjuk csak a mult dicsőségét s jövőnket a bizonytalanságok köde takarja. És ma, a holnap, a jövő bölcsője mellett kettős irányú próféciák hangzanak. Itt biztatón hangzik felénk a reménység vig muzsikája, amott pedig borút von szívünkre, homlokunkra a csüggedés síró zenéje és nem tudjuk: megszentelt művészi kezek játszanak-e a lélek húrjain; de fölcsendül egy égi tisztaságú hang is, mely egyszerűségével, hamisítatlan természetességével elárulja, hogy itt művész van jelen és nem hagy többé kétséget szívünkben az iránt, hogy aki most hívogatón, biztatón, bátorítón beszél és szól hozzánk, az igaz művész, az mester, az maga — a nagy Mester.

Igen, a nagy Mesternek is van ma izenete hozzánk!

Ismeritek-é? — Hiszen tanítványai vagytok! Úgy-e ismeritek szövegét, izenetét, evangéliumát: „Meg ne háborodjék a ti szívetek és ne féljen“, mert „én vagyok az út, az igazság, az élet“.

Úgy-e szövegét ismeritek és hiszitek és evangéliumát tovább adjátok, tovább zengitek, mert tudjátok, érezitek, hogy hozzá van kötve a mi hitünk és hozzá van kötve egész életünk.

Nélküle tántorogva járnánk ingatag léptekkel a bizonytalanságok szédítő örvényének szélén, vagy tapogatózva botorkálnánk eltévedetten, eltévelyedetten a kétségek sötétségében s majd összeroskadva az életterhek alatt, ott fulladoznánk a hitetlenség romlott levegőjében, vagy a hűtlenség fojtó légkörében. De Ő velünk van most is: beszédeiben irányt jelöl, utat mutat, kalauzol a bizonytalanságok szövevényei közt s örök, egyetemes igazságaival világot gyújt a sötétségben és példaadásai által élni tanít. Tanít most bátor beszédre s ha kell, tanít büszke némaságra. Tanít lemondásra, önmegtagadásra s ha kell, tanít szenvedésre, dicsőségre.

„Ő az út, az igazság, az élet!“ Ő a példaadás! Nekünk élet-eszmény, életideál: „a legfőbb valláserkölcsi és történelmi eszménykép“. Az amerikai unitárius nagy Párkerrel mi is „minden emberek felett az Ő felséges személye előtt hajtjuk meg fejünket“. És az Ő felséges személye iránti ezen hódoló tisztelet nemcsak a miénk, de — amint mondják — az egész keresztény világ sajátja s miként állítják, az Ő szelleméből nemzetek táplálkoznak s népek milliói tekin-

tenek reája, mint eszményükre s mégis az Ő áldást hintő szeretetéből, igazságából olyan keveset látunk megvalósítva az életben, a keresztény népek között, a keresztény nemzetek életében. Igen, mert lehetnek nekünk nagy és szép eszményeink, ideáljaink, ha azok felé nem közelítünk! De hogyan, miként közelíthessük meg Őt, ki lélektől fogantatott és lélektől született?! Hogyan, miként élhessük az Ő életét?! Ezek a kérdések a csodálkozásnak, az örökös kételkedéseknek és vitatkozásoknak e kérdései az életadó, a csókos ajkú édesanyához vezetnek és ott rajzanak az evangéliumok, a szent iratok körül.

Gábrriel, az Úrnak angyala köszönti Máriát: „A szentlélek száll te reád és a magasságban lakozó Istennek ereje árnyékoz meg tégedet“. (Lukács I. 35.) Ez angyali szózat megdöbbenő kétkedésre, gúnyra keltő, ki csak anyagot ismer és testi folyamatot lát és keres a szent lélek ihletésében, de fölemelő annak, ki e köszöntésben rejő női, asszonyi, édesanyai elhivatás tudatra ébredését fölismeri. Mily nevetségesek az angyali szavak a vallástalan, anyagiás bölcselkedésnek, de mily magasztosak a vallásos kebelnek.

„A szent lélek száll te reád“. Az Isten lelkének kell megérintenie, átjárnia a te lelkedet, mert csak akkor nevelheted azt, kit a világra szülsz szabadító nagynak, ki értelmi, lelki, erkölcsi erejével „uralkodni fog mindörökké“ és alapít oly országot, melynek „vége nem lesz“. *Nem ismeritek föl ezekben a szavakban a nőnek, az édesanyának, mint elsőrendű gyermeknevelőnek magasztos elhívását, legszentebb munkakörét?!*

Gábrriel, az Úrnak angyala köszönti Máriát s az Ő gyöngé szüzi lelkén keresztül küldi üzenetét nekünk s küldi a világnak. A mi zsihbadozó kifáradt lelkünknek is meg kell teljesednie Istennek szent lelkével, mert csak akkor hirdethetjük sikerrel azon ideálokat, melyek után a megtépett, a megkínzott, a megszenvedett emberiség vágyik; csak akkor nevelhetünk szabad nagy nemzedéket, mely tisztult vallási szent elvekkel, értelmi, erkölcsi, lelki erejével uralkodik a földiség, a testiség vágyain, indulatain s csak akkor alapíthatjuk a becsületes lelkek, a tiszta kezek országát, amelynek „vége nem lesz“, melyet a romlástól, pusztulástól megvéd a tiszta erkölcs, a keresztény szellem, népek és nemzetek életének konzerváló, megtartó ereje. *Nem ismeritek-e föl ezekben a szavakban a második édesanyának, az anyaszentegyháznak, mint elsőrendű nép és nemzet nevelőnek magasztos elhívását, legszentebb munkakörét?!*

Az anyaszentegyház gyógyító, építő munkája vár reánk és vár a főpásztorra, hogy előttünk és népe előtt járva, most szédítő meredélyek szélén, majd süppedő talajon, ingoványok között mutassa csüggedetlenül, hogy „hol, merre az út, az igazság, az élet?“, hogy megtartassunk, hogy el ne vesszünk menthetetlenül.

Megpróbáló nehézségek ezek! De itt az emlékezés szent asztala mellett, megszentelődés után vágyó lelkünk előtt megjelenik az Ő szabadító alakja, aki maga „az út, az igazság, az élet“ és aggodalmainkat eloszlatja. Megerősíti élet-kenyerével, megvidámítja életnek borával a csüggedő lelkeket s a jövődőért aggódó szívekbe átplántálja a maga Isten lelkétől fogantatott és született lelkét, hogy mi is újjá, a lélek erős emberévé szülessünk. S az így újjá született ember nem rokad össze a megpróbáló nehézségek között, sőt átmenve a szenvedések tisztító tűzén még erősebb, kitartóbb, viharral dacoló, vésszel, pusztulással szemben diadalmas lesz s az életterhek alatt csak „növekedni fog, mint a pálmafa a vizeknek mentében“.

Erről beszél annak élete is, kinek emlékezetére e megterített asztalt szent vágyódással körül öleltek, körül álljátok, így imádkozva :

Isten! Szerető édes Atyánk! A te szegény, gyarló, bűnös gyermekeid, kik lehajtott fejjel botorkálnak nap-nap után e földi téreken, virulatot, tenyészetet hasztalan keresve terméketlen bús kopár mezőkön, itt állanak most szent arcod előtt gyermeki alázattal bűnbánón — boldogan.

Szegények vagyunk! Gyarlók vagyunk! Bűnösök vagyunk! Bűnünk a szegénység s szegények vagyunk a gyarlóság miatt, mely megfogyasztja erőnket s nem engedi életre kelni nemes önbizalmunkat.

Ha levetkőzve gyengeségünket, mely minket a föld rögéhez köt, csatol: fölülemelkednénk portermészetünkön s éreznők, hogy gazdagok vagyunk, hogy van kincünk, javunk magasabb fordulón: a lélek mezején.

Szegyenkezünk gyarlóságunk miatt s szegénységünk felett pironkodunk: a büntudat gyötör! És Te nem vetsz el mégse orcád elől s nem taszítasz le trónod zsámolyáról, sőt megáldod szegyenünket és szenvedéseinket megszenteled! A Te lelked tudja, hogy ott, hol gyötörő büntudat alatt a „szívek törnek, szakadoznak“, közel van már a szent harcok, diadalmas boldog óra, melyben bánatunk — ha mély s igaz — újjá szüli: a lélek tiszta, erős,

gazdag emberévé teremti a test szegény, gyarló, bűnös porgyermekét.

Segíts meg Istenünk, édes jó Atyánk, hogy bánatunk nagy harcát e boldog hittel diadalmasan vívjuk meg, hogy megváltói legyünk önmagunknak, újjáteremtői benső világunknak s így méltó vendégei fiad asztalának és örökösei szellemének, gazdag életének!
Ámen.

*

„A hit Isten ajándéka“. Minden áldásaid között a legnagyobb ajándékkal: hittel megáldva emeli szívét Hozzád, Isten, édes Atyánk, a vallásszabadság szülőföldjének e megszentelt kebelén az erdélyi unitáriusok 24-ik főpásztora s a Te országod felszentelt munkásainak lelkes táborával együtt imádkozik Hozzád e hit győzedelméért. Tedd győzedelmessé Atyánk e hitet első sorban a főpásztor és a mi szívünk felett s itt e szent asztal mellett add értésünkre, hogy nemcsak drága ajándék számunkra Tőled e hit, de megbízás, küldetés másokért való szolgálatra s ha úgy akarod, szenvedésre, avagy dicsőségre.

*

„A hit Isten ajándéka“. E negyedfélszázados történelmi evangéliumban a lélek jogai vannak biztosítva, de beírtad abba Atyánk, egy igaz Istenünk, kötelességeinket is. Kötelességeinket Irántad és önmagunk, fajunk és vallásunk, családunk és embertestvéreink iránt! Ne engedd, hogy ezekről valaha megfeledkezzünk! Legyünk készek ezeknek mindenkor megfelelni nagy alázatossággal s ha kell — lemondással és nemes önfeláldozással is.

*

„A hit Isten ajándéka“. Kimeríthetetlen gazdag világ a női, az asszonyi lélek! Annyi fény, meleg, szín és illat árad belőle életünkre, mintha járnánk napsugaras, virágos mezőkön. És e gazdag lelkeknek is legdrágább kincse, ékessége a hit, mit Tőled nyertek édes Istenünk! szentajándékul. Oh ajándékozd meg őket e hittel bő mértékben jó Atyánk!, hogy nyerjenek általa bőségesebb erőt, nemcsak a saját, de — mit életükhöz kötöttél — a mások örömeinek és szenvedéseinek is megélésére.

*

„Isten! Szerető jó Atyánk!, ki megerősíted kenyérrel és megvidámítod borral az embernek szívét“, e napon, az emlékezésnek e megszentelt asztala mellett, megerősítetted és megvidámítottad élet kenyerével, életnek borával a szívünket is. Meghallgattad segítségkiáltásunkat, fölemelted a porból gyászfátyolos, töviskoszorús homlokunkat, elárvult fejünket s azt újra koronával, az élet tüzeiben, anyaszentegyházunk munkás szeretetében megpróbált drága koronával ékesítetted. S míg mindezekért hálánk áldozatát mutattuk be neked: hálaadásunk ideje alatt lelkünkbe egy gazdag élet emléke sugározta be fényét s megszentelődésünk pillanatában szívünkön éreztük helybenhagyásod s fejünkön atyai áldásod lágyan simogató kezét.

Kegyelmességedért, áldásaidért a dicséret és magasztalás, óh vajha ne lenne ajkunkról elhangzó puszta szó, de a gyermeki hála és köszönet a Te akaratod teljesítésén szentelt ezer meg ezer igaz életben mutatná meg magát! S e nap drága emlékeiért az örvendezés óh vajha nem lenne föllángolt szívek hamar elszálló mámore, hanem „Istennek mibennünk mindörökké megmaradó beszéde“.

Szállítsd Atyánk, Istenünk, áldásodat a főpásztorra! Áldd meg az Ő életét kegyelemmel, hogy a bölcsesség, az igazság és szeretet lelkétől vezéreltetve a Te országod eljöveteleért éljen és munkáljon hosszan, boldogan.

Áldd meg anyaszentegyházunkat! Áldd meg főgondnokainkat! Gyűjtsd köréjük igaz lelkesedéssel mindazokat, kiknek anyaszentegyházunk javáért élni, előhaladását munkálni Tőled küldetésük, hivatásuk van.

Szenteld meg ez ünnepi gyülekezetet s hintsd szét áldásodat mindenütt, valahol emberi szívek szívünkkel a Te neved tiszteletére együtt éreznek, együtt dobbannak.

Áldd meg e nemes várost, ennek intézményeit és előljáróit, lakóit és hajlékait a Te angyalaid védelmezzék; védjed, óvjad történelmi drága emlékeit s ragyogtassad régi hírét, régi dicsőségét mindörökké! Amen.

A mindenható egy igaz Istennek, a mi gondviselő édes Atyánknak áldó karja öleljen titeket mind körül kegyelmével s fonjon össze egy szívvé, egy lélekké mindnyájunkat szent vallásunk s anyaszentegyházunk olthatatlan szerelmével.

Ámen.

Zsinati istentisztelet a tordai unitárius kollégium udvarán.

Imádság.

Mondotta : **Balázs András** esperes-lelkész.

Örök Isten, mennyei édes Atyánk, ki uralkodol a csillagok felett és földi teremtményeid sorsát is bölcsességgel intézed, ki erőt adva a sokszor küzdelmes munka teljesítésére s áldássá szenteled a hulló verejtéket: leborulva dicsőítünk és tisztelünk tégedet, mi engedelmes gyermekeid, kiket anyaszentegyházunk történelmi napja közléről és távolról idevezérelt, hogy szeretetteljes és egyetértő munkánkkal e napot ünneppé szenteljük. Hitünk szerelme, anyaszentegyházunk féltve őrzött sorsa, jelene, aggodalmas jövője s ebben sorsunk és életünk emészti napjainkat és edzik munkára elhatározásunkat. Érezzük, hogy most és mindennap történelmi pillanatokot élünk át, melyek lelkünket többször lesújtják, mint fölemelik. Félve járunk az élet útjain s, valahányszor szívünk megremeg, lelkünk csüggedezik: „hozzád jövünk óh nagy Isten, lelkünk hozzád vezet“, mert te vagy az élő világosság, ki lelked fényével bevilágítod életünk sötét útjait; Te vagy az örök igazság, melyet hirdet nekünk magasság és mélység, az emberiség történelme s az emberi lélek minden sejtése; és te vagy az örök szeretet, melyet reánk mosolyog a ragyogó égboltozat, felénk csillogtat a gyöngyöző harmatcsepp és sugároz az áldozatkész emberszív . . .

És mi mégsem lakozunk mindig a te tornácidban; szívünket sokszor szolgaságra viszik az önző, anyagi érdekek, pórias érzelmek; lelkünket elveszítjük e világ megnyerhetéséért. Pedig tudjuk, hogy semmit se használ, ha valaki az egész világot megnyeri is, lelkében pedig kárt szenved.

A lelkiismereti szabadság e megszentelt földjén hozzád imádkozunk, jó Istenünk, édes Atyánk. Nekünk világosságra van szükségünk, mi égi fény után vágyódunk, mely beragyogja „éltünk rögs ösvényeit“ és egy szebb, egy békéesebb jövő reményével simítsa el a jelen gondjait. Esedezünk a te igazságod egy szikrájáért, hogy ezzel végezhesünk a munkát, ezzel szépíthessük hivatásunk körét, ennek erejével munkáljunk hitünkért, vallásunkért, a testvériség országának eljöveteleért.

Égi szereteted sugarai ragyogják be lelkünket, hogy ennek a szeretetnek melegségével olvasszuk fel az elfásult szívek jéghideg kérgét; hogy buzgó szeretettel építsük és szépítsük anyaszentegyházunk oltárait, terjesszük a felvilágosodás sugarait és munkáljuk a te szent országnak eljöveteletét.

Áldd meg jó Istenünk ünnepszentelésünket, hogy legyen az újjászületésünk áldott napja; hogy amit e szent föld adott: erősödjék hitünk, szilárduljon testvér-szeretetünk és ragyogjon fel a lelkiismereti szabadság áldott napsugara minden népre és nemzetre egyaránt.

Anyaszentegyházunk: most választott fejére szálljon a te szent áldásod, hogy lehessen lelki életünk boldogítója, anyaszentegyházunk bölcs kormányzója, népünknek hű és igaz főpásztora, anyagi és erkölcsi kincseinknek gyümölcsötetője . . .

Áldd meg a helyet, melyen reménykedő szívvel összegyűltünk és amelyet szentté avatott előttünk évszázadok könnye, verejtéke, vallásos áhítata, lelki szabadságok történelmi pillanata.

Áldd meg e nemes várost minden rendű és rangú lakásával egyetemben, hogy itt gyümölcsözzék a testvériség és az egyetértő szeretet örökadjék századoknak erős hite s lelki szabadságai felett.

Áldd meg, jó Istenünk, édes Atyánk imádkozó gyermekeidet hithűséggel, vallásos buzgósággal, áldozatkészséggel és felebaráti szeretettel . . . mindörökké. Ámen.

Ez a hely szent föld . . .

(Alkalmi beszéd.)

Mondotta: **Balázs András** esperes-lelkész.

II. Mózes III/5. „Oldd le a te sarúdat, mert a hely, melyen állasz, szent föld.“

Csodás világ! . . . legendás történet! . . . Évezredek távolában úgy áll lelki szemeink előtt a Horeb-hegy, mint az újjászületés bölcsője, mint az öntudatra ébredés sziklavára, mint az emberi kebelben megmozdult isteni lélek teremtő szándéka . . .

Az évszázadok szenvedésein elmélázó ifjú nyáját őriz Horeb lankáin; az illatos mezőn talán szerelmi dal zeng a boldog ifjú ajakán; talán az édes családi fészek boldogsága zsong lelkében;

talán vérei szebb jövőjéről sző szép színes álmokat, mikor csak egyszer elhal a madárdal, megreszket a bokor és a földnek erejéből, az égnek szépségéből tűzláng lesz és a remegő ifjúnak szól az üzenet: „Olld le a te sarúdat, mert a hely, melyen állasz, szent föld.“

Felséges jelenet! A költő tollára, a festő ecsetjére, a tudós bölcsességére, a hívő mélységes hitére volna szükség, hogy e lélekbemarkoló jelenet áldott tartalmát beírassuk az emberi kebelbe . . .

Igy születik a próféta, kit izzóvá ölelnek a tűznek lángjai, ki megittasul a hitnek és szabadságszeretetnek édes illatától, kinek lelkében népe szenvedései miatt érzett fájdalma megteremti a hőst és aztán hitének melegségével, lelkének megittasult erejével indul az ígért földje felé.

Horeb fordulópont Izrael életében. Itt sarjad ki az elhatározó hit és itt születik meg a korlátai között is bámulatos lelki szabadságszeretet. A reszkető kérdésre: „Ki vagy te?“ — itt zengett a titokzatos ige: „Vagyok, aki vagyok!“ Itt született az a szikra, mely nélkül az anyag soha tüzet nem fog. Innen lángolt századokon keresztül egy népnek a szent tűz.

Ezért szent föld Horeb hegye Izrael népének . . .

Mint egy új kijelentés Horeb hegye: szent föld nekünk is e hely, melyen most állunk, melyre imádságos ajakkal összegyűltünk. Szent föld, nemcsak azért, mert elődeink verejtékükkel és vérével öntözték és termékenyítettek évszázadokon keresztül, hanem kétszeresen szent föld azért, mert ez a hely a polgári és vallási felvilágosodás fellegvára. Mint a „Szekelyföld leírása“-ban olvassuk: „emlékterület“, melyhez sok drága emlék fűződik, melynek mindenike oda van növe e föld népének lelkéhez. Itt lángolt fel az a lélek, mely a testvéri szeretet klasszikus földjévé szentelte e helyet századokon át.

De százszorosan szent föld nekünk, unitáriusoknak, kiknek közel négy századon keresztül zarándokhelyünk, hova mindig és újra elmegyünk, valahányszor meglankad a hit, meggyöngül a testvéri szeretet és évtizedek viharai összegyűlnek fejünk felett. E nemes város széplelkű költőjével mondjuk most is:

„Glóriás multad feltámad előttünk
Letűnt időknék ködfátyolán át,
Amint felséges ragyogó képekben
Elvonul fényes, nagy históriád.

Mi vagy te nekünk? Drága kis világunk.
Egész világnál több, drágább, nagyobb.
Szívünk nagy kincse, lelkünk szent oltára,
Melyen örök tűz fénylik s ragyog!

(Boros Elek.)

Mint Horeb hegyén a törvény szava: itt csendült fel a lelkiismereti szabadság fenséges himnusza — századokkal megelőzve más népeket. Itt öltött szárnyakat a protestantizmus legszebb virága: az Istenegység hite, mely ott lángolt a Horeb-hegyi titokzatos szózatban is. A prófétaelkű főpap dévai megdicsőülése után itt erősödik meg a hit és ragaszkodás szent vallásunk iránt. És ki tudná előszámlálni: hányszor lett e hely ujjászületésünk forrása századok viharaiban?

„Szent e hely nekünk“, mert legdrágább kincset: hitet erősített, lelkiismereti szabadságot adott.

A mult e magasztos dolgaihoz a jelen keresse benne az élet kenyerét, a lélek-táplálékot.

*

„A hit Isten ajándéka!“ sugárik felénk a mult idők nagy történelmi napjaiból. „Ember lelke oltár nélkül meg nem állhat. Az örök Istenség ott sóhajtozik minden ember lelke mélyén“. (Jean Paul.)

Mikor az ember arra az erkölcsi magaslatra emelkedik, hol felebarátaiért megszenteli magát (Ján. XVII/19.): a hit áldott nap-sugara ragyog lelkében.

Ez a hit a Horeb hegyeken születik; ott, hol az ember lelke ölelkezik az Isten lelkével és megtermékenyül egy csodás világ építésére. Itt nyeri az ember azt a benső melegséget, mely elolvasztja a bűnök és gyarlóságok összegyűlt halmazát és megteremti a harmóniát az emberi kebelben, mely aztán szüli az istenfiakat (Róm. VIII. 14.), kik hitüknek mélységéből hozzák elő azokat a drága, értékes kincseket, melyeket a börtönök se tudnak elnyelni, a keresztfák se tudnak kivégezni, a lepecsételt sírok se tudnak örökre eltemetni . . .

Az ilyen hitnek gyümölcsei aztán a lelki élet fényezői: *a diplomok*; a szellemi élet kincses lámpái: *az iskolák*; az áldozatkészség oltárai: *a nemes szívek*; a társadalmi együttélés angyalai:

az egymásért dobogó keblek és az emberi tökéletesedés zászlóvivői :
a jó emberek.

Ami boldogítani akar, annak vallássá kell először lennie (Wilde), benső, meleg érzelemmé, mely az élet sava (Máté V/13), a világ világossága (Ján. XII/46), mert csak ebből, az ilyen mélységes hitből élhet az ember (Róm. I/17).

Ennek a hitnek van melegsége, mint az áldott napsugárnak, van újjászülő ereje, mint az ég drága harmatcseppjének ; ennek van tápláló hatalma, mint az édes anyaföldnek.

Boldogságot az embernek csak az nyújthat, ami fölemeli őt arra az erkölcsi magaslatra, hova Isten szánta, hol előtte is fellángol a hitnek csipkebokra s bevilágítja egész lelkivilágát és megmutatja egy áldásos élet sokszor kálváriás, de mindig gyönyörűséges útját.

Az ilyen embernek aztán minden lehetséges (Márk IX. 23.). Az ilyen kimagasló egyéniségek — mint századok világító fákliai — nemcsak híven őrzik a náluk letett drága kincset, hanem gyümölcsöztetik is és lelkesítik messze jövődők gyermekeit.

És lesznek kimagasló helyek, melyekre szent áhítattal néz a hitnek embere. Symbolum lesz a Horeb, a Golgota, a gálya, az országgyűlési terem, hol a hitnek legszebb virágai nyilnak.

Ilyen kimagasló hely, symbolum ez is, hol a mélységes hitből fakadó szeretet megteremtette a testvéri érzés alapját : a lelkiismereti szabadságot. Csak ott lehet igazi benső, lelki élet az emberek között, hol a lélek szárnyai nincsenek leláncolva. Amíg véresre csapkodja magát a szárnyalni akaró lélek, addig nincs és nem lehet igaz emberi élet.

Itt tették le alapját a világot átfogó legszebb érzésnek, melynek rezgései mozgásba hozzák távol országok gyermekeinek szívét-lelkét és vértengeren keresztül is összeölelkeznek a testvér-keblek. Aki békóba akarja verni az emberi kebel legigazabb érzéseit, az ég csillagait próbálja rabságra kényszeríteni.

Drága kincsünk nekünk az a lelki szabadság, melyet közel 400 esztendeje adott e föld a mi szűkebb hazánknak. Ennek a földnek és lakóinak századokon keresztül ez volt dús vagyona, melyet sem kül-, sem belellenség megsemmisíteni nem tudott soha. Századok viharai tépték-szaggatták, de minden határkőnél, minden békekötésnél ez volt a törvény szelleme. Az itt élő nemzetek között e szellem volt az életető erő. A nép lelkébe van gyökerezve, az édes anyatejjel szívja magába mindenki. Ez a vallásszabadságból fakadó testvéri szeretet az az igazi *erdélyi szellem*, melyről költők

énekelnek, tudósok elmélkednek, mely nem egy népnek a sajátja, hanem e föld sarjadéka, minden nemzetnek számára élet!

Valahányszor eltiporták e szellemet századok során át: e bércek között mindig megállott az élet, mert hiányzott belőle az igazi táperő. Ezt a táperőt adta e szent föld s mihelyt ez újra táplálhatja az itt élő népek szívét-lelkét, ismét lesz testvéri élet e bérces szép hazában!

„... Oldd le a te sarúdat, mert a hely, melyen állasz, szent föld — hangzik nekünk is az ige; szent föld, mert „itt nyertük a szent örökséget: hirdetni az Istenegységet“. Szent föld, mert itt ragyogott ki szent vallásunk éppen 360 évvel ezelőtt. Szent föld, mert itt lángolt fel a lelkiismereti szabadság ölében a testvéri szeretet országokat átölelő drága szelleme... .

Csókoljuk meg ezeket a rögöket, melyekhez zarándokolunk mindannyiszor, valahányszor szükségét érezzük a lelki emelkedésnek, hitünk erősítésének, a testvéri szeretet szilárdításának.

Mi nemcsak azért jöttünk ide, hogy anyaszentegyházunk fejét megválasszuk, hanem azért is, hogy hitünket mélyítsük, áldozatkészségünket valósággal fellázzítsuk, tette serkentsük. Mi azért jöttünk, hogy ezen az új Horeb-hegyen vegyük a benső tüzet, a lelkesedést, mellyel népes városokban és csendes falvakban építsük és szépítsük az Isten oltárait, munkáljuk a testvériség országát és teremtsük meg a lelki harmoniát ember és ember között.

Kicsinyesség, kishitűség, önző érdekek, egyéni ambíciók ne homályosítsák e nap sugárzó fényét.

Legyen e nap egy új határkö, honnan számítani fogjuk hitünknek, vallásunkhoz való ragaszkodásunknak, áldozatkészségünknek és testvéri szeretetünknek újjászületését.

A multnak áldott emléke, a jelen nemes elhatározása, a jövő boldogító reménysége tegye áldottá, szentelje igazán ünneppé mai napunkat! Amen.

Úrvacsorai agenda.

Mondotta; **Végh Benjamin** eszperes-lelkész.

„Én vagyok a szőlőtő, ti a szőlővesszők; aki én bennem marad és akiben én maradok, az terem sok gyümölcsöt.“ (Ján. 15. r., 5. v.) Jézusnak eme gyönyörű hasonlata jut eszembe, midőn egy nagyjelentőségű egyházi esemény közelből és távolból össze-

hozott minket ez unitárius egyházi szempontból oly értékes történelmi multtal bíró város falai közé. A hasonlatban kifejezésre jutó igazság kell, hogy áthasson mindnyájunkat a Jézus asztala közelében, melynek ez alkalommal is vendégei akarunk lenni. E helyen különösen róla emlékezünk, példája buzgóbb követésére szeretnénk buzdulni, ki élete és munkássága által a próféták és apostolok közül magasra emelkedett. Mint egy tűzozslop, úgy áll előttünk, ki a sötétségben világosságot gyújtott, a gyűlölet hidegségébe a szeretet áldó melegét lövelte bele. Az eget a földdel azzal a tiszta hittel kötötte össze, mely a próféta szavaiban is kifejezésre jutott: „Az ég meghallgatja a földet“, s ezt a lelkesítő hitet beplántálta a lélekbe, hogy az ember a legsúlyosabb körülmények között is reménnyel tekinthessen Istenéhez, mert az ég áldást harmatoz a bízó lélekkel küzdő minden igaz törekvésére. Az embert nemesebbé kívánta tenni, hogy tudjon embertársával jobb lenni s minden cselekedetével a szépet és igazat segítse elő. Azt szerette volna, hogy mint egy Atyának gyermeke, egymásnak valóban testvére legyen s a mindennapi élet útain egymással való találkozása a jóknak és igazaknak egyesületévé alakuljon át az áldásos élet terjesztésére. Egy ilyen életre mutatott utat minden tétével és cselekedetével. A rokonlelkű embereket maga köré gyűjti, mert ez élet megélésénél meg nem alkuvó lelkes apostolokra volt szükség. Általuk akarta diadalra juttatni, amit ő oly szépnek és magasztosnak elgondolt. A Mester nem is csalódott tanítványaiban. Midőn a nagy csapás után önmagukhoz térnek s a történeteket komoly mérlegelés tárgyává teszik, öntudatra ébrednek, hogy cselekedettel kell bizonyosságot tenni: „Én vagyok a szőlőtő, ti a szőlővesszők, aki én bennem marad és akiben én maradok, az terem sok gyümölcsöt.“

Belátják, hogy értékes gyümölcsöt csak akkor teremhetnek, ha a szőlővesszők nem idegen talajból kapják táplálékukat. A tanítványok átérezték a viszonyt, amelyet közöttük Jézus igyekezett erőssé tenni s azon alapon építenek tovább, melyet a vezér lelkükbe lerakott. S bár testileg eltávozik közülök, lelkükben velük marad s az apostolok sem távoznak el tőle. Csak így tudták a kereszténység diadalmas előretörésére a sok értéket kitermelni önmaguk s az őket megértők lelkéből. Az egy cél felé való törekvés együtt tartja őket s az a kegyeletes emlék, melyet Jézus hátrahagyott, megerősítette őket szavainak igazságában: „Ha én bennem maradtok és az én beszédeim is tibennetek maradnak, valamit akartok, megadatnak néktek.“ (Ján. 15/7.)

Az elhintett mag a megértő emberek támogatásával terebélyes fa lett, mely az egész világra kiterjesztette áldásos koronáját, hogy a küzdelemben megfáradtak megpihenhessenek s a szépért, jóért lelkesedők a további építő munkára kitartást nyerjenek annak példájából, kinek emlékét újítja fel az előttünk álló megterített asztal. Ez asztal közelében a nagy Mester ajkairól nekünk szólnak e szavak: „Én vagyok a szőlőtő, ti a szőlővesszők; aki én bennem marad és akiben én maradok, az terem sok gyümölcsöt.“

Közlelől és távolból összejött unitárius testvéreim, érzitek a Mester szavainak igazságát az ő asztala közelében? Különbözö helyeken dolgozunk anyaszentegyházunk építéseért, de mind azok a szőlővesszők akarunk lenni, melyeknek ma is sok és jó gyümölcsöt kell teremni. S bár nem egy csoportban vagyunk, de mégis egy a tő, amelyből a táplálékot vesszük. A nagy Servét azért viselte el a máglya lángjainak kinját, mert írásban és élőszóval bizonyosságot mert tenni, hogy Jézus igazi tanítása az alap, melyen a lelkek nemesítését tovább kell munkálni. Halhatatlan Dávidunk beteges testtel, de erős lélekkel képes volt a börtön minden keservét elszenvedni, mert lépten-nyomon igazolta tényével, hogy Jézus a szőlőtő s az innen felnövä és táplálkozó szőlővesszők termik a jó gyümölcsöt. Az a 360 éves mult, mely az unitarizmus mögött áll s melynek gyökérszálaí e ránk nézve oly drága városhoz vezetnek vissza, az a nagy küzdelem, melyet a létért állandóan folytatunk, az a lelkes munka, mellyel anyaszentegyházunkat vészben, viharban építeni kívántuk, bizonyoságtetés a mi eszményképünk mellett, hogy ő az igazi szőlőtő. S ez előttünk levő asztal hosszú századokon át nagy jelentőséggel bírt, hogy az emberiség Jézusról bizonyosságot tehetett. Mert valahányszor: mellette megállottak a Jézus igaz követői, életéből és példájából mindig kitartást merítettek a további küzdelemre s innen azzal a hittel távoztak el a dolgozni akarók, hogy Isten a jókat el nem hagyja s kitartó fáradozásukat sikerrel koronázza.

Ezzel a hittel álljátok-e körül a Jézus asztalát a mai ünnepeyes pillanatban unitárius testvéreim? Az az elhatározás tölti-e el kebleteket, hogy itt újabb buzdítást akartok venni, hogy az evangéliumban említett szőlővesszők legyetek mind? Azzal a tudattal távoztok-e el e szent asztal mellől kiki az ő otthonába és őrhelyére, hogy azon a mezőn, hova az isteni gondviselés állított, mind hasznos szolgálatot kívántok tenni a köznek? Azon az alapon akarjátok-e az építőmunkát folytatni, melyet a Jézustól vettünk? Szelid,

jóságos alakját meglátjátok-e, bátorító szavait meghalljátok-e mindenütt? Hinni akarom, hogy az a buzgóság, mely idehozott, az a szeretet, mellyel ez asztalt körülveszitek, az a hit, mellyel innen eltávoztok, az a reménység, mely nehéz útaitokon kísérni fog, mind bizonyoságtévés lesz. „Sok drága dolgot mutattam nektek az Atyám nevében“ (Ján. 10/32). Hinni akarom, hogy ez asztal közelében megérlelődött bennünk az elhatározás, ezután minden alkalmat felhasználunk az emlékezésre és e jegyekkel való élésre, mert „ha nem esszük az ő testét és nem isszuk az ő véré, nem lesz élet mi bennünk“ (Ján. 6/53). Hinni akarom, hogy az élet szomorúsága nem szakít el a Jézustól, hanem valahányszor halljuk az ő hívogató szavát, sietünk hozzá s asztala mellett lelkünk meggazdagodik tanításával, „ha ti megmaradtok az én beszédeimben, és tanítványaim lesztek, megismeritek az igazságot s az igazság szabadokká teszen titeket“ (Ján. 8/31—32). Mi pedig mint lelkes követői, el nem távozzunk tőle s ha nyomdokain való haladás önmegtagadást kívánna, nem csüggedünk, hanem szólunk tanítványával, „ha meg kell is veled halnom, meg nem tagadlak tégedet“ (Máté 36/35). Hinni akarom, valahányszor ez asztal közelében megállunk, egy pillanatra elfelejtjük a világnak annyi csúnyaságát, mert az ő szép élete egész valónkat egy eszményi ország felé irányítja, melyben a szeretet mozgat minden jó irányú törekvést, a hit áldja meg a boldog perceket s teszi elhordozhatóvá a található nehézségeket s ösztönöz mindenkit arra, hogy a jóság legyen uralkodó s a szépség nyerjen diadalmat mindenekben. Azt akarta a nagy lélek, hogy ennek az országnak minél több lelkes polgára legyen s itt, az ő asztala közelében, hallom hívogató szavát: „Jöjjetek el Atyámnak áldottai“, bírjátok ez országot“ (Máté 25/34). Hinni akarom, hogy ez ország terjedéseért munkálók lelkes tábora megnövekedik s ha ezért jutalmuk világ szerint nem is lenne, sőt a meg nem érdemelt sanyargatásnak egész sorát kellene is elszenvedni, a mi vezérünk eljön mihozzánk a küzdés nehéz pillanataiban s bátorítólag szól, „ha a világ titeket gyűlöl, tudjátok meg, hogy engemet gyűlölt előbb ti nálatoknál“ (Ján. 15/18). „Nektek most keserűségetek van, de ismét meglátlak titeket és örülni fog a ti szívetek és a ti örömeiteket senki el nem veszi tőletek (Ján. 16/21.) Amen.

Dr. Ferenczy Géza főgondnoknak zsinatzáró beszéde.

Méltóságos és Főtisztelendő zsinati Főtanács!

Zsinati Főtanácsunk tárgysorozatának a végéhez értünk. A tárgysorozatot kimerítettük, hivatottságunkat teljesítettük. Midőn ezt megállapítom,

mély tisztelettel hajlok meg az előtt a minden elismerésre érdemes unitárius öntudat és megfontolt, méltóságteljes magaviselet és eljárás előtt, melyet zsinati Főtanácsunk és annak minden egyes tagja jelen történelmi jelentőségű üléseink során tanúsított. A hagyományos unitárius egység nyilatkozott meg újra Dávid Ferencünk városában.

E méltóságteljes eljárásunkkal nemcsak hittestvéreinknek, nemcsak a testvér hitfelekezeteknek, hanem — úgy vélem — a magas állami hatóságok méltánylására is érdemeseknek mutatkoztunk be.

Fogadja tehát zsinati Főtanácsunk mindezekért az elnökségnek elismerését, hálás köszönetét, — — s kísérje Istenünknek segedelme, áldása cselekményeinket.

Kérem a Méltóságos zsinati Főtanácsot, méltóztassék felhatalmazni elnökségünket, hogy püspökválasztásunkat királyunkhoz, s illetve a királyi jogokat gyakorló főmagasságú Régens Tanácshoz aprobálás végett felterjesszük ;

kérem méltóztassanak hozzájárulni ahhoz, hogy Torda nemes város képviselőinek és Torda nemes közönségének hálás köszönetet nyilvánítsak nemcsak azért, hogy ülésezéseink helyiségeit a legnagyobb előzékenységgel rendelkezésünkre bocsátották,

hanem azért is, hogy úgy hivatásos cselekményeink teljesítésében, mint társadalmi érintkezéseinkben igazi testvéries szeretettel fogadtak, támogattak.

Meleg kézzsoritással köszöntöm zsinati Főtanácsunknak összesereglett tagjait, — s kívánom részükre, családjaikra és javaikra az Egy Istenünk áldását, segedelmét.

És most imádkozunk.

Zsinatot bezáró ima.

Mondotta **Gvidó Béla** közügyigazgató, esperes-lelkész.

Nagy Isten! Egy örök felség! kegyes érzeményeink tégedet imádnak. Újból hálánk szava zendül fel.

Imádkozunk végezetén is a mi egybegyülésünknek, ünnepszentelésünknek. Óh mert téged illet minden dicséret, minden dicsőség, munkáink kezdetén, folyamatján és végezetén. Segítségül tégedet hívtunk zsinati Főtanácsunk, ünnepségünk kezdetén. Uram, te meghallgattad könyörgésünket, velünk voltál tanácskozásainkban. Megáldottad vezéreinket a kívánt bölcsességgel, a tanácskozásban résztvevőket megértéssel, hogy a jó rend és kölcsönös szeretet ékesítsen minket. Köszönjük Uram, az értelem világosságát, a megértés szövétnékét, köszönjük, hogy mélyítetted érzelmeinket, a kölcsönös szeretet elevenítő forrásával! Köszönjük, hogy akaratunkat egyenlővé tetted, hogy ősi jellemvonásunkat, a hagyományos unitárius összetartást ismét erősíthettük, szent tüzét éleszthettük.

Köszönjük, hogy a pásztor nélküli nyájnak ismét pásztorot adtál, hogy vezessen szép kies mezőkre, biztató jövő felé, még jöhető vész és vihar között is. Ezért dicséret és dicsőség szent nevednek, Békesség és jó akarat legyen a te gyermekeid között minden időben. Áldásod maradjon Zsinatunk alkotásán és emlékén. Áldd meg anyaszentegyházunkat, egyházközségeinket buzgó vezérekkel és egyháztaggokkal.

Áldd meg e nemes várost, mely a hitszabadságnak diadalívét tartja élet egén s minket most is áldott falai közé fogadott. Áldd meg e városnak vendégszerető népét, lakosságát, kik az ideseregletteknek hajlékaik ajtaját megnyitották s testvéri és rokoni melegséggel keblükre öleltek rend és rang, vallás és fajkülönbség nélkül.

Áldd meg e városnak templomait és iskoláit, intézményeit és testületeit, lelki vezéreit és tanítóit, előjáróit és vezetőségét.

Az ünnepi napokra egybegyülteket gondviselő szeretetteddel vezérelj vissza édes otthonaikba erőben, egészségben.

Áldd meg mindenkor az imádkozás szent helyei mellett a mezőknek barázdáit is, hogy a gyümölcsöző fák és maghozó növények ékeskedjenek s rengő buzakalász, telt gabona és érett gyümölcs legyen jutalma a hű munkásoknak.

Ipar és kereskedelem, művészet és tudomány találjon védelmet és oltalmat a nép összeségének erősítésére.

Áldd meg e hazát és a királyt.

Hitünk és szeretetünk aranyszálai túl vezetnek a földi határon. Dicsőült nagyjainknak, drága halottainknak, elköltözött szereteteinknek adj örök üdvösséget s onnan tőlük is szálljon boldogság és békesség mindenekre mindörökké.

Ámen.

A püspökválasztást tudomásul vevő miniszteri leirat.

R o m á n i a
Ministerul Cultelor și Artelor
No.: 30883.

București
12. Iul. 1928.

Domnule Episcop,

Am onoare a Vă face cunoscut, că în conformitate cu dispozițiunile art. 27 din Legea pentru Regimul general al Cultelor, Înalta Regență în numele Majestății Sale Regelui Mihai I, cu Decretul Regal No. 1901 din 11 Iulie a. c., a binevoit să aprobe alegerea Dvs. în demnitatea de Episcop al Bisericii Unitare din România, alegere făcută de adunarea ordinară a Consiliului superior sinodal al Bisericii Unitare, ținută, la 20 Mai 1928, la Turda.

Aducându-Vă aceasta la cunoștință, Vă rog, Domnule Episcop, să primiți, odată cu cele mai bune urări ale mele de lungă păstorie asupra credincioșilor Bisericii Unitare, asigurarea distinciei mele considerațiuni.

Ministru,

A. Lăpedatu m. p.

*D-lui Dr. Gheorghe Boroș Episcop al Bisericii Unitare
Cluj.*

Dr. Boros György püspök 1928. július 26-án d. e. 11 órakor dr. Borbély István koll. igazgató és theol. akad. rk. tanár, mint egyházi főjegyző-helyettes és dr. Abrudbányay Ede kolozsdoboka-köri felügy.-gondnok, mint egyházi főgondnok-helyettes afiai kíséretében Bucureștiben megjelent a Régens Tanácsnál s Miklós herceg, Miron patriarka és Buzdugan régensek, valamint Bratianu Vintila miniszterelnök, Lăpedatu vallás- és művészetügyi miniszter és Hiott a királyi ház minisztere előtt tetette a törvényben előírt szövegü hűségesküt.

Dr. BOROS GYÖRGY PÜSPÖK ÖNÉLETRAJZA.

„Születtem 1855-ben április 19-én Tordátfalván, Udvarhely-megyében.

Tanulásomat Tordátfalván Derzsi József iskolamester vezetése alatt kezdettem meg. Az öreg mester nagyon jó indulattal viseltetett irántam s már a második évben kezdett bízni, hogy menjek a sz.-keresztúri iskolába, ami meg is történt 1864. jan. havában, illetőleg a második félévben, midőn a II.-ik elemi osztályba vett fel Simén Domokos akkori igazgató. Az osztálytanító Nagy Gergely exactor, köztanító volt, aki kiváló passzióval büntetett. Az asztal alá ültetés is gyöngéd foglalkozás volt ahhoz képest, hogy a márciusi hideg napokban 4—5 gyermeket egymás mellé térdeltetett az ajtó közé, nem egyszer borsóra vagy törökbuszaszemre. Az utóbbiban — ha jól emlékszem — csak egyszer volt részem, mivel ehhez a tanítóhoz csak egy félévig volt szerencsém.

A III. elemi osztályban már jobb volt az élet. Gyöngyösi Ferenc volt a köztanító, aki a „Socrates“ tanításában nagyszerűen viselte magát. Annyira buzgólkodott, hogy némelyik nap három órát is tartott három csoportjával, melyekbe az egyformán tudókat osztotta. Ha a számtanban azután is ilyen szerencsés lettem volna, talán sohasem váltam volna meg ettől a tantárgytól. De bizony a gimnáziumi dolgok nagyon gyengén mentek, egy-két tárgyat kivéve, mivel nem igen volt, aki tanítson. Hálátlan volnék, ha meg nem emlékezném Marosi Gergelyről, Kozma Ferencről és várfalvi Pálffy Károlyról, akik valóban szorgalmas és kitünő tanárok voltak. Marosi a latint, Kozma a németet és Pálffy a számtant tanította. Mind a hárman humánus és modern műveltségű emberek voltak, akik a nevelésre is sokat adtak.

Egyebek mellett nagy hiányát éreztük a rajzitanításnak. Talán a III. gimnáziumi osztályba jártunk, midőn Szentiványi József V. oszt. tanulót, aki Sepsiszentgyörgyön a normában tanult volt rajzolni, megfogadtuk, hogy rajzolni tanítson. Ezzel ugyan nem sokra mentünk, mert alig két hónapig folyt.

A hiányokon segített a szorgalom és a nemes verseny, amelyet kifejtettünk. Az öt osztályt kitünő eredménnyel elvégezvén, a Mártonfy—Koncz-alapítványból 32 frt. jutalmat nyertem.

1870-ben jöttem Kolozsvárra, ahová Marosi Gergely és Pálffy Károly jóindulata kísért és főleg az utóbbi közbejárására megismerkedtem a Sikó Miklós festő családjával és először mint fia, Géza correpetitora, azután mint mindeniknek barátja, állandóan tart az ismeretség, összeköttetés. Az érettségit 1873-ban, júniusban tet-

tem le kitünő eredménnyel. Tanárain részéről kiváló jóindulatot tapasztaltam s főleg Kovácsi Antal, ez a minden tanuló atyja, mindig különösen kényeztetett engemet is sok más tanulóval együtt, aminek az én részemén az volt a főmagyarázata, hogy sokszor voltam beteg, mert Céckén, hol a Benczédi G. igazgató ajánlatára a Zathureczky-családnál István mellett egy nyarat (1871) töltöttem, tifuszt kaptam és azután több évig voltam gyenge.

1874-ben a teológiára léptem, de 1875 tavaszán magántanuló lettem, mint báró Kemény Árpád nevelője, kihez Kövesdre (Szilágy-megye) a Simén Domokos ajánlatára mentem és ott töltöttem másfél évet. Ennek a szünetnek egyik eredménye a most is tartó barátság és jó egészség. 1876. év őszén újból Kolozsvárra jöttem, a teológia harmadik évét végzendő. Ebből, illetőleg az 1876—77. tanévtől talán említést érdemel, hogy az ifjúság által fenntartott Önképző-Egylet és Olvasó-Egylet egyesítését hoztam javaslatba, ami elfogadtatván, az alapszabályok megállítottak és megalakult az „Ifjúsági Olvasó- és Önképző-Egylet“.

1877-ben Ferencz József püspök ajánlatára kijelöltem a londoni Manchester New College-ba akadémitának, két versenytársammal szemben.

Londoni életem kellemes volt elejétől végig, mert az unitárius hívek szívélyesen fogadtak és teljes jóindulatukkal elhalmoztak. Londonban 1878-ban megkezdtem irodalmi működésemet azzal, hogy Kaáli Nagy Elek főgondnok és Simén Domokos haláláról nekrológot, illetőleg életrajzot írtam a londoni Inquirer-be. Ettől kezdve az Inquirer-nek tudósítója vagyok. Londonban az Islingtoni unitárius templomban és azonkívül más londoni és vidéki templomban több ízben prédikáltam. Egyik karácsonykor (1878) Dr. Martineau kiküldött legátusnak North-Wales-be Darbshire asszonyhoz Penduffryban. Itt ez az asszonyság jórészt a családjának épített egy kis kápolnát, melybe a kőbánya-vidék munkásai és a szomszédhelyésekből egynehány unitárius család járt imádkozni. A prédikálást mindenütt tisztességesen honorálták, minek az lett az eredménye, hogy 1879 júliusában egy kis megtakarított zsebpénzzel jöttem haza.

1879 augusztusában a Székelykeresztúr tartott zsinaton a Simén Domokos halálával megüresedett teológiai tanári szék betöltendő volt. Derzsi Károly tordai tanár és én jelöltettünk. Rendkívül heves küzdeleim folyt e választás előtt és alatt olyan, amelyről ma még nem lehet elfogulatlanul írni. Derzsi Károly kapott 61 szavazatot, én kaptam 43-at. Ezt követőleg ugyanaz a zsinat megválasztott Tordára a gimnáziumhoz tanárnak, de mielőtt elfoglaltam volna, Derzsi Károly kérte a felmentését a teológiai tanárság alól és az E. K. Tanács engemet felhívott, hogy foglaljam el, ami meg is történt még azon év szeptemberében. 1879-ben az említett zsinaton papnak felszenteltem és egyháztanácsosnak megválasztattam. 202—1879. sz. alatt megválasztattam házasságvédőnek az „Alpapi Törvénytörő“-be.

1880-ban a theológiai, u. n. Richmond-tanszékre beiktattam megfelelő ünnepélyességgel. Ezzel a forradalom előtt divatos tanári beiktatás újból kezdetét vette. 1882-ben egy félévig mint helyettes igazgató működtem és ugyanakkor tanítottam az angol nyelvet.

1882-ben főiskolai könyvtárnokká választattam, mely tisztelet viseltem 1889-ig, midőn az E. K. Tanácsba tanügyi jegyzővé választott a Főtanács. Tanügyi jegyző voltam 1892-ig, midőn a b. e. Kovácsi Antal helyébe közigazgatási jegyzőnek helyettesített és 19—1892 főt. sz. alatt megválasztott.

1886-ban és 1890-ben a székelykeresztúri iskolánál vizsgálóbiztos voltam, s mindkét ízben terjedelmes jelentést adtam az E. K. Tanácshoz.

1884-ben indítványoztam a Dávid Ferenc-Egylet megalakítását. 1887-ben az E. K. Tanácshoz indítványt tettem a Romániába való székely kivándorlás ügyében.

1895-ben indítványoztam, hogy az unitárius kiadványok kéressenek és adassanak be a főiskolai könyvtárba megőrzés végett, hogy az egyházi historikus annak idején hasznukat vehesse.

1883-ban a vargyasi és 1885-ben a bőöni zsinaton prédikáltam, az előbbin a papok, az utóbbin a templom felszentelésekor.

1880-ban indítványoztam és gyakorlatba indítottam a theológusokkal a főisko'la I.—IV. elemi és I.—IV. gymn. osztályaival a vasárnapi istentisztelet tartását, a mely azóta állandóan meg van a szüreti és húsvéti szünetek között, tehát a hideg időszakban, midőn a kisebb tanulók nem járhatnak a templomba.

1881 óta védnöke vagyok a theológusok Önképzőkör-ének, melyben a tagok csekély számára való tekintettel 1894—95 tanévben azt vettem gyakorlatba, hogy mindenki gyűlésre elmegyek és az újonnan megválasztott munkaprogram szerint, minden negyedik gyűlésen magam tartok felolvasást, ha arra valamelyik tanártársam nem vállalkozik.

Egyebeket mellőzve még csak azt említem meg, hogy az 1874—75 tanévben a húsvéti szünidőig, midőn nevelőnek mentem, tanítója voltam a III. elemi osztálynak. 1875—76-ban tanítottam a IV. gymn. osztálynak a német nyelvtant“.

(A fennebbi autobiografikus jegyzetek a tanárok életrajz-könyvébe vannak bevezetve. Az ezután következőket, folytatásul, a Keresztény Magvető szerkesztője kívánságára foglaltam össze.)

„Életem folyásának és munkásságomnak három fő iránya volt: a theológiai oktatás, az egyháztársadalmi szerveződés és a külfölddel való érintkezés.

Első és főtrekvésem volt, hogy a theológiai oktatás a középiskolaitól külön válva, tudományos irányt vegyen és önállósuljon. 1896-ban sikerült az első lépés. Megalakult a Theológiai Intézet, melynek dékánja voltam 1896—1910-ig. Nagy küzdelmek árán el-

értük, hogy az egy rendes tanár helyett először három, majd négy s végül öt végezte a teológiai oktatást, most már Theológiai Akadémia címen. Ez azt jelentette, hogy a kezemben levő tantárgyak először kettő, később három szaktanár között oszlottak meg. A teológiai ifjúsággal való személyes érintkezést és irányítást nemcsak szükségesnek tartottam, hanem élveztem is. Az ifjúság önképzőköri munkásságát mint védnök 30 éven át s legújabbban is már két éve irányítottam mindig szeretettel. Ennek az érintkezésnek köszönhettem, hogy tanítványaim, mint papok is, levelezés útján fenntartották velem az érintkezést.

A változott idők, a rohamosan tért hódító reális gondolkodás és a materializmus mérséklése és jó irányba terelése volt életemnek egyik főcélja. Ezért indítványoztam a Dávid Ferenc Egyletet, mint egyháztársadalmi, valláserkölcsi irányú szervezetet, amely munkába vonta nemcsak a tanult és művelt embereket, hanem a falú népét is. Az egylet 1884-ben megalakult s már 1887-ben megindítottuk havi lapját, az *Unitárius Közlöny*-t, melyet 1924-ig szerkesztettem. Az Egyletnek 1922-ig főtitkára s azóta ügyvezető-alelnöke vagyok s abban a meggyőződésben élek, hogy a hitéletre és az erkölcsi felfogás nemesítésére jótékony befolyást gyakorolunk nemcsak a felnőttek, hanem az ifjúság és a nők körében is. Az Egylet irodalmi kiadványaival gazdagítottuk a tudást és a helyes irányu gondolkodást.

Az egyház életével az én életem és munkásságom kezdet óta legszorosabb kapcsolatban állott. Mint az E. K. Tanács tagja, a közigazgatásban szüntelenül közreműködtem. 1889-től 1900-ig tanügyi, majd közigazgatási jegyzője és előadója voltam, 1900-tól mostanig főjegyzője, mialatt s főleg a háború után, mint püspök-helyettes az egyházközségek belélete vizsgálása és javítása volt egyik nehéz, de kedves feladatam. Egyet kivéve, mindenik egyházközséget meglátogattam és ismerem színről-színre.

Nagyrészen ismerem külföldi unitárius testvéreinket is. Angliában, már mint akadémiai hallgató, számos gyülekezetet meglátogattam s ezután többszöri kiküldetésem alkalmával olyan belső viszonyba jutottam vezető embereinkkel, mintha nem is választana el a nagy kontinens és a csatorna.

Amerikában háromszor voltam képviselője egyházunknak: 1900-ban, 1921-ben és 1925-ben. Az amerikaiak pezsgő vére, gyors és bátor elhatározása az európaiat nemcsak fölébreszti, hanem gyakran föl is rázza letargikus lassuságából. Ha valaki az angol hidegvér és az amerikai hevesség szerencsés keverékét elsajátíthatja, bizonyonnan hasznos szolgálatot tehet európai hazájában. 1900-ban Bostonban résztvettem abban a tanácskozásban, amelynek eredménye lett a vallásos világkongresszusok hosszú sorozata, el egészen a mult évi prágai nagyszabású gyűlésig. A bostoni gyűléseken megismerkedtem Japán és India nagyszerű képviselőivel. Ugyanakkor beutaztam az amerikai kontinens tekintélyes részét, előadásokat tartottam a Meadville-i teológiai akadémián, a cambridgei

Harvard-egyetemen, amely a hittudományi doktorsággal tüntetett ki. Talán nem érdektelen megemlítenem, hogy az egyetemi ünnepek alatt a mi kedves barátunk, Cornish úr, az Amerikai Unitárius Társulat mai elnöke, volt állandó kalauzum. Unitárius gyülekezeteinkben számos egyházi beszédet s a gyűléseken üdvözlő beszédet tartottam, egyházunk javára némi anyagi sikerrel is.

Társadalmi tevékenységet szívesen folytattam. A D. F. Egyetben évről-évre rendeztük az előadásokat, estélyeket, koncerteket Kolozsvárt és hasonlókat a vidéken is, hol szintén gyakran voltam felolvasó. Ugy tetszett, hogy ez az egyleti mozgalom nemcsak az unitáriusok között, hanem a többi keresztény egyházak körében is élénk érdeklődést és hatást ébresztett.

Kolozsvár város képviselőtestületének 25 évig tagja voltam s résztvettem mindenben, ami a haladás és a közrend szolgálatában állott. Az EMKE és EKE magasztos feladataiért minden tehetségből készenlétben állottam. Külföldi ismeretségemnek városunk és országrészünk jó híre, azt gondolom, némi hasznát vette.

Irodalmi munkásságom már külföldi tanulásom idejében megkezdődött s külföldi unitárius lapjaink és folyóiratainkban megjelent egyházat és vallást ismertető közleményeim sok tekintetben forrásul szolgáltak, s talán nem tetszik dicsekvésnek, ha megemlítem, hogy a Dávid Ferenc életéről kiadott kisebb-nagyobb könyvek írói rám támaszkodtak. Az Ellenzék napilapnak megindulásától kezdve hosszú éveken át dolgozótársa voltam, de legfőbb örömöm és élvezetem az *Unitárius Közlöny*-ben telt, mert tapasztaltam, hogy híveink szívesen és haszonnal olvassák. A *Keresztény Magvető*-t mindig unitárius akadémiánknak tekintettem s azt hiszem, hogy a XIX. száz második feléről mindig ebből a forrásból fognak meríteni, akik az unitárius hitfölfogással meg akarnak ismerkedni. Ebben a folyóiratban sokkal több dolgozatom jelenhetett volna meg s hogy nem úgy történt, talán nem egészen rajtam mult. Önállóan megjelent dolgozataim felsorolásával ezúttal nem foglalkozom, mert remélem, hogy ez a sorozat, ha Isten éltet, még folytatódni fog. Egész életemben legszívesebben foglalkoztam a nagy jellemekkel. Legszívesebben írtam és írok róluk.

Családi életemről szívesen szólnék, mert boldog és áldott volt jó feleségem, három leányom és drága unokáim körében. Ha szembe kellett nézmem az étellel, mindig ebből a kis körből indultam ki, s mindig ide tértem vissza, mert itt mindig jó kedvre derült a hangulatom“.

Nyugtázás.

A Keresztény Magvető-re az utolsó nyugtázás óta történt előfizetések :

Dr. Erdődi Endre (1927—28) 400, Sepsiszentkirály (1928) 200, Varga Andor (1928) 200, Sepsiszentgyörgy (1928) 200, Czupor Ferenc (1923—24) 160, Ürmösi Jenő Cfr felügyelő (1928) 200, Sándor Gergely Dészfalva (1925—27) 255, Sepsiszentkirály (1925—27) 500, Karácsonyfalva (1925—28) 550, Bolgár Sándor (1927—28) 400, 51 lelkésztől az 1928. év I. negyedére 2550, Dr. Borsai Áron (1927—28) 400,

A hátralékosokat ismételten felkérem, szíveskedjenek hátralékaikat sürgősen megfizetni, mivel a folyóiratot csak úgy tudjuk fenntartani.

Hadházy Sándor,
pénztárnok.

Az Unitárius Irodalmi Társaság (Cluj-Kolozsvár, Unitárius Kollégium).

CÉLJA: az unitárius irodalomnak és történelemnek s általában a tudománynak unitárius szellemben való művelése, az unitárius hívek közművelődésének előmozdítása.

TAGJAI: tiszteleti, levelező, alapító és rendes tagok. A tiszteleti és levelező tagokat a Társaság választja.

Alapító tag lehet, ki egyszersmindenkorra 500 lej tagsági díjat befizet.

Rendes tag lehet, ki évente 100 lej tagsági díjat befizet.

A belépést legcélszerűbb postai levelező-lapon, vagy az unitárius lelkészek útján jelenteni az elnökségnek.

ESZKÖZEI: A társaság vándorgyűléseket tart; kiadja a **Keresztény Magvető** c. 2 havi folyóiratot, valamint **Az Unitárius Irodalmi Társaság Szakkönyvtárát** és az **Unitárius Könyvtárt**; eredeti és fordított tudományos műveket bocsát közre; segíyez az unitárius közművelődést előmozdító minden tudományos, szépirodalmi és művészi törekvést.

CÍME: Unitárius Irodalmi Társaság, Cluj—Kolozsvár, Unitárius Kollégium.

Dr. Ferenczy Géza,

egyházi főgondnok,
igazgató.

Ferencz József

unitárius püspök,
elnök.

Dr. Boros György,

unitárius püspök,
alelnök.

Dr. Gál Kelemen,

főgimn. tanár,
alelnök.

Vári Albert,

főgimn. tanár,
alelnök.

Dr. Borbély István

kollégiumi igazgatótanár,
főtitkár.

S. Nagy László,

titkár.

Hadházy Sándor,

egyházi pénztárnok,
pénztárnok.

Kovács Kálmán,

püspöki titkár,
ellenőr.